

TMMOB İŞÇİ SAĞLIĞI VE İŐ GÜVENLİĞİ RAPORU

Őubat 2017

1. Baskı

ISBN

978-605-01-0993-1

Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği
Selanik Cad. No:19/1 Yenişehir 06650 ANKARA
Tel: 0312 418 12 75 Faks: 0312 417 48 24
Web: www.tmmob.org.tr
E-Posta: tmmob@tmmob.org.tr

BASKI

Patika Ajans Mat. Rek. Org. Tic. Ltd. Őti.
Adres: Adakale Sokak 4/B Kızılay/ANKARA
Tel: (312) 431 22 11
Sertifika No: 32796

Baskı Tarihi:

25 Őubat 2017

*İş Cinayetlerinde hayatını kaybeden
tüm emekçiler anısına...*

İçindekiler

Sunum	i
GİRİŞ	1
Dünyada Durum	3
Genel Çerçeve	4
İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği Kavramının Gelişimi	5
Dünyadaki Gelişmeler	6
Türkiye'deki Gelişmeler	10
4857 Sayılı İş Kanunu: Esnek Çalışmaya Yasal Dayanak	24
Özelleştirme	25
Sendikasızlaştırma	27
İş Kazalarının Yoğun Olarak Yaşandığı İnşaat ve Maden Sektörü	27
AKP İktidarı Döneminde İşçi Sağlığı ve İş Güvenliğine Yaklaşım	28
Tespit ve Öneriler	29
SONUÇ	39
EK. TMMOB İŞ GÜVENLİĞİ UZMANLARI KURULTAYI SONUÇ BİLDİRGESİ	41

Sunum

İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nin 23. maddesinde “Herkesin kendi özgür seçimiyle belirlediği işyerinde, adil ve elverişli çalışma koşullarında çalışma hakkı vardır” denilmektedir.

Ağırlıklı olarak Avrupa’da işçi sınıfının onlarca yıllık mücadelesi sonucu kabul gören ve sonraları, kısmen Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) tarafından da kabul edilen İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği ilkesi ve iş yerlerinde bu amaca yönelik standartlarının ve bağlayıcı sözleşmelerin gelişmesine neden olmuştur.

Ülkemiz ILO’ ya 1932 yılında üye olmuş olmasına karşın, ILO tarafından kabul edilmiş sözleşmelerin neredeyse üçte ikisine henüz taraf değildir. Türkiye’nin temel bir insan hakkı olan işçi sağlığı ve iş güvenliği hakkı kapsamında, ILO’ nun geri kalan sözleşmelerini de bir an önce onaylaması gerekmektedir.

TMMOB nezdinde Türkiye’de İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği çalışmaları, örgütümüzün kuruluşu kadar eskidir ve teknik önceliklerin ötesinde toplumsal ve çalışma barışının olmazsa olmazları arasında yer almıştır. Özellikle 2010- 2012 yıllarındaki iş kazalarında toplu ölümler olması nedeniyle 6331 sayılı İş Sağlığı Güvenliği Yasası 2012 yılında çıkartılmış ve daha sonra ise defalarca değiştirilmiştir. Başlangıçta bizim teknik ve yapısal değişiklik önermelerimizde de bulunduğumuz bu yasa, ne yazık ki bir taraftan eğitim ve sınav bir taraftan ise piyasa aktörlerinin rant sağlama organına dönüşmüştür.

Bugün halen yapısal ve köklü sorunları olan İş Sağlığı ve Güvenliği (İSG) yasasını ve mevzuatı, iş kazalarını ve meslek hastalıklarını önlemekten çok sermaye çıkarları ve neoliberal politikalar belirlemektedir. Ne yazık ki, toplu iş cinayetlerine dönüşen iş kazaları ve meslek hastalıkları, sermayenin azami kâr hırsı ve emek aleyhine politikardan kaynaklanıyor. Neoliberal serbestleştirme, özelleştirme, sendikasılaştırma, taşeronlaştırma, esnek istihdam politikaları, çalışma koşullarının ağır oluşu, kadın, genç, çocuk emeği sömürüsü ve kayıt dışı istihdam, iş kazaları ve meslek hastalıklarının artmasına neden olmaktadır.

Özellikle yasanın çıkmasından sonra yaşananlar, bir paradoks olarak karşımıza çıkmaktadır. Raporun içeriğinden de anlaşılacağı üzere; ülkemizde ölümlü iş kazası ve iş kazası sonucu sürekli iş göremezlik sayısında giderek yükselen belirgin bir artış söz konusudur. Buna rağmen özellikle meslek hastalıklarına yönelik bir tespit ve envanter olmaması; yani meslek hastalıklarının tespitine yönelik bir veri olmaması ise kamuoyunun takdir edeceği üzere, anlaşılır bir durum değildir.

Oysa işçi sağlığı ve iş güvenliğinde temel amaç; çalışma yaşamında çalışanların sağlığına zarar verebilecek hususların önceden belirlenerek gereken önlemlerin alınması, rahat ve güvenli bir ortamda çalışmalarının sağlanması, iş kazaları ve meslek hastalıklarına karşı çalışanların psikolojik ve bedensel sağlıklarının korunmasıdır. Sosyal hukuk devletin temel işlevi, güvenli bir çalışma ortamı oluşturmak, çalışanları çalışma ortamından kaynaklanan sağlık ve güvenlik risklerine karşı korumak, çalışanların güvenlik, sağlık ve refahını sağlamak ve geliştirmektir.

Doğal olarak; İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği veya yasal adı ile İş Sağlığı ve Güvenliği, tıp ve mühendislik bilimleri öncelikli alan olduğunu göstermektedir. Oysa İSG, tıp bilimleri ve mühendislik bilimleri ile bağıntılı çok-bilimli bir konudur ancak bu bilimlerin katkıları engellenmektedir.

İş Sağlığı ve Güvenliği Yasası, işçi sağlığının korunmasını, geliştirilmesini işverenden çok uzmana, hekime yüklemiştir. Yasa yayımlandığından bu yana iş güvenliği uzmanı, işyeri hekimi ve diğer sağlık personelinin işyerlerine vereceği hizmet süresi, sürekli olarak azaltılmaktadır. Zira amaç, iş kazalarını ve meslek hastalıklarını önlemek değil, uzmanın, hekimin, diğer sağlık personelinin işyerlerine maliyetini azaltmaktır.

Uzmanın, hekimin ve diğer sağlık personelinin ayda 8 dakika, 12 dakika, 16 dakika görev yaptığı işyerlerinde iş kazaları ve meslek hastalıklarının azalmasını beklemek mümkün değildir.

Yasa ile işyeri hekimi, mühendis, teknik eleman, hemşire vs. sağlık personeline verilecek eğitim hizmetleri, dışarıdan satın alma yoluyla

ticari danışmanlık hizmetlerine dönüştürülmüştür. İş güvenliği mühendisliği ile teknisyenlik, “iş güvenliği uzmanlığı” altında bir tutulmuş; özel öğretim kurumlarına yetki tanınmasıyla mühendislik meslek örgütlerinin fonksiyonu dışlanmıştır.

Özellikle TMMOB 43. Çalışma döneminde İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği komisyonu tarafından taslağı hazırlanan bu rapor, 44. Çalışma dönemimizde de kurulu olan komisyon üyeleri tarafından gözden geçirilerek son haline karar verilmiş ve raporun sonuna, önceki dönem gerçekleştirilen İSG Uzmanları Kurultayı Sonuç Bildirgesinin eklenmesi uygun bulunmuştur.

Bizler de bu değerli katkılarından dolayı başta TMMOB 43. ve 44. Dönem İşçi Sağlığı ve Güvenliği komisyonuna katılan arkadaşlarımız olmak üzere tüm emeği geçen meslektaşlarımıza sevgiyle teşekkür ederiz.

Unutulmamalıdır ki bilimin ve bilimsel düşüncenin kılavuzluğunda geçmişten geleceğe TMMOB’ nin her sözü, yaşamdan, emek, demokrasi ve barıştan, yani insandan yanadır ve öyle de kalacaktır.

Emin Koramaz

Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği

44. Dönem Yönetim Kurulu Başkanı

GİRİŞ

Hızlı teknolojik gelişmeler bir yandan insanın refahına hizmet ederken, öte yandan insan hayatı ve çevre için tehlikeleri de beraberinde getirmektedir. Üretim sürecine giren her yeni madde, her yeni makine, araç ve gereç insan sağlığı, işyeri güvenliği, çevre sağlığı ve çevre güvenliği için tehdit oluşturmaktadır. Bir bakıma yükselen refah, insanlığa iş kazaları, meslek hastalıkları ve çevre kirlenmesi olarak geri dönmektedir.

Sağlıklı çalışma ortamı ve çevresi iş barışının, hızlı ve sağlıklı kalkınmanın da ön şartıdır. Çünkü iş kazaları ve meslek hastalıkları sonuçları itibariyle insan hayatını ve sağlığını tehdit etmesinin yanı sıra işletmeleri de ağır faturalara mahkûm etmektedir.

Dünyada olduğu gibi ülkemizde de iş kazaları ve meslek hastalıklarının önemli bir sorun olarak karşımıza çıkması, sanayileşmenin gelişimi ile birlikte işçi sağlığı ve iş güvenliğine ilişkin gerekli düzenleme ve yatırımların yapılmamasından dolayı yoğunluk kazanmıştır.

Bilim, teknoloji ve sanayileşme toplumsal değişimlerin nedenlerini oluşturmaktadır. Bilim teknolojiyi, teknoloji ise sanayileşmeyi ve artı değeri yüksek ürünü meydana getirerek, toplumların refah düzeyini yükseltmektedir. Hızlı gelişen bilim, teknoloji, kalkınma ve sanayileşme süreçleri kuşkusuz ülkelerin gelişme süreçlerine birçok faydalar sağlamıştır. Ancak, çalışma yaşamı ve güvenliği için aynı başarının sağlandığını söylemek güçtür.

Sanayileşme ve kalkınmanın bedeli asla iyi eğitilmemiş, yeterli derecede beslenemeyen, iş kazalarından ve meslek hastalıklarından gereği gibi korunamayan, işsiz kalma ve işini kaybetme korkusu yaşayan, örgütlenmeleri engellenen, sosyal güvenliğinden endişe duyan bir çalışan kesim yaratmak olmamalıdır. Kısacası doğanın korunması, insanın refahı, mutluluğu, sağlık ve güvenliğinden ödün veren bir sanayileşme ve kalkınma anlayışı benimsenemez. Gelişmiş ülkeler yasal önlemlerle toplumsal eğitim ve bilinçlendirmeyle sorunun çözümü yönünde oldukça mesafe kat ederken, bizim gibi sanayileşmesini

tamamlayamamış, sanayi ve demokrasi kültürü gelişmemiş, eleştiri, öneri ve denetim sistematığının gelişmediği ülkelerde yara kanamaya devam etmektedir.

Çalışma yaşamının en önemli konularından olan işçi sağlığı ve iş güvenliğine yönelik olarak, birçok ülkede olduğu gibi ülkemizde de gerekli önlemler yeterince alınmamaktadır. Oysa bir ülkenin işçi sağlığı ve iş güvenliğine yönelik politikaları o ülkenin ekonomik, sosyal ve kültürel gelişmişlik düzeyi ile doğru orantılıdır. Ekonomileri zayıf olan, sosyal devlet kavramının gereklerinin uygulanmadığı ülkelerdeki işçi sağlığı ve iş güvenliğinin gelişimi, gelişmiş ülkelere göre daha yavaş olmaktadır.

İşçi sağlığı ve iş güvenliğinde temel amaç; çalışma yaşamında çalışanların sağlığına zarar verebilecek hususların önceden belirlenerek, gereken önlemlerin alınması, rahat ve güvenli bir ortamda çalışmalarının sağlanması, iş kazaları ve meslek hastalıklarına karşı çalışanların psikolojik ve bedensel sağlıklarının korunmasıdır. Sosyal hukuk devletinin temel işlevi, güvenli bir çalışma ortamı oluşturmak, çalışanları çalışma ortamından kaynaklanan sağlık ve güvenlik risklerine karşı korumak, çalışanların güvenlik, sağlık ve refahını sağlamak ve geliştirmektir. Hızlı gelişen sanayileşmeye bağlı olarak, iş yerlerinde yeterli önlemlerin alınmaması her yıl artan iş kazaları, meslek hastalıkları ve çevre kirliliği, insan ve çevre sağlığını tehdit eder bir noktaya ulaşmıştır. Bu noktada gerek küresel ölçekte gerekse ulusal düzeyde sermayenin yönelimlerini ve kendini yenileme süreçlerini kavramak gerekmektedir. Büyük şirketler, küresel ölçekteki işlemler için birleşme eğilimi gösterirken; ulusal düzeydeki işletmeler ise esnekliklerini artırarak bu süreçteki pazar payını korumaya çalışmaktadır.

Bu amaçla şirketler, bağımsız ve merkezi kontrolün dışında çalışan daha küçük ve daha fazla birimlere parçalanma, küçük birimlerin etkinliklerini kaynak dışında bırakma, küçük işletmeleri taşeronla verme ve esnek çalışma organizasyonu ile geliştirmeye yönelmektedir. Bu eğilimin gelecekte daha fazla artacağı ve sendikasılaştırma ile daha

olumsuz çalışma koşulları doğacağı, tek yanlı bilgilendirme ve daha düşük ücretlere yol açacağı beklenmektedir.

Dünyada Durum

Dünya genelinde işyerleri, çalışanların sağlığını bozan birçok etmenle doludur. İşyerlerindeki koşullar nedeniyle çalışanlar iş kazasına uğramakta, ayrıca meslek hastalıklarına yakalanmaktadır.

ILO rakamlarına göre:

- Dünyada her 15 saniyede bir işçi, iş kazaları veya meslek hastalıkları nedeniyle hayatını kaybetmektedir.
- Her gün yaklaşık 5 bin 760 kişi iş kazası veya meslek hastalıkları nedeniyle yaşamını kaybetmektedir. Her yıl yaklaşık olarak 360 bin kişi iş kazası, 1 milyon 950 bin kişi ise meslek hastalıklarından dolayı yaşamını yitirmektedir.
- Her yıl 270 milyon iş kazası meydana gelmekte ve 160 milyon kişi meslek hastalıklarına yakalanmaktadır.
- Her yıl, çoğunlukla gelişmekte olan ülkelerde, zehirli maddelerden dolayı 651 bin işçi yaşamını yitirmekte ve dünyada meydana gelen cilt kanseri hastalıklarının % 10'unun işyerlerinde zehirli maddelerle temas yüzünden oluştuğu belirtilmektedir. ILO'ya göre bildirim ve kayıt sistemindeki eksiklikler nedeniyle çoğu ülke için gerçek rakamların daha yüksek olması kaçınılmazdır.
- Her yıl asbest yüzünden 100 bin kişinin yaşamını yitirdiği tahmin edilmektedir. Üstelik dünyada asbest üretimi 1970'lerden bugüne sürekli azalmasına rağmen, geçmiş dönemde temasta bulunanlar için risk hala devam etmektedir.
- Her yıl silis tozundan kaynaklanan ve ölümcül bir akciğer hastalığı olan silikosis, on milyonlarca insanın hayatını etkilemektedir. Latin Amerika'da maden işçilerinin % 37'si bu hastalığa yakalanmıştır. Bu oran 50 yaşın üzerindeki işçilerde % 50'ye yükselmektedir. Hindistan'da taş kalem işçilerinin % 50'si ve taş kırma işçilerinin % 36'sı bu hastalığa yakalanmış durumdadır.

ILO'ya göre tüm dünyada istihdam açısından önemli bir yer tutan inşaat sektöründe oldukça yüksek sayılarda iş kazası yaşanmaktadır. Sektörde mekanizasyon artmasına karşın el emeği hala büyük bir rol oynamaktadır. ILO rakamlarına göre tüm dünyada inşaat sektöründe her yıl 60.000 ölümcül kaza yaşanmakta ve buna göre her 10 dakikada bir kişi iş kazası sonucu yaşamını yitirmektedir.

İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nin 23. maddesinde “Herkesin kendi özgür seçimiyle belirlediği işyerinde, adil ve elverişli çalışma koşullarında çalışma hakkı vardır” denilmektedir.

Çalışanların iş kazasına uğramamaları, meslek hastalıklarına yakalanmamaları için yapılan bilimsel çalışmalar işçi sağlığı ve iş güvenliği olarak tanımlanmaktadır.

İşçi sağlığı ve iş güvenliğinin amacı; “sağlıklı ve güvenli bir çalışma ortamı sağlamak, çalışanları sağlık ve güvenlik risklerine karşı korumak, üretimin devamlılığını sağlamaktır”. Birleşmiş Milletler'in 60 yıllık, ILO'nun 80 yıllık çabalarına rağmen iş kazaları ve meslek hastalıkları önlenememiştir.

Ekonomik ve sosyal ilerlemenin temelinde insana yaraşır iş/çalışma kavramı olmalıdır. Ancak bugün, dünya ve ülkemizde bu kavramın içeriğinin doldurulamadığı görülmektedir. İnsan bugünkü üretim ilişkilerinde sömürülmekte, yabancılaştırılmakta ve adeta bir makine olarak görülmektedir. Bu nedenden dolayı işçi sağlığı ve iş güvenliği konusu tüm dünyada önemli bir problem olarak karşımıza çıkmaktadır. Yapılan tüm çalışmalara, alınan onca önleme rağmen dünyada ve ülkemizde iş kazaları ve meslek hastalıkları can almaya, sakat bırakmaya devam etmektedir. Her yıl azımsanmayacak sayıda insan çok rahatlıkla engellenebilecek ve hukuken de engellenmesi zorunlu olan iş kazaları ve meslek hastalıklarından yaşamını yitirmekte veya sakat kalmaktadır

Genel Çerçeve

Çalışılan ortamın ve üretim süreçlerinin yetersiz ve olumsuz koşulları, çalışanların en temel hakkı olan sağlıklı yaşama ve çalışma hakkını tehdit etmektedir. Bu nedenle işçi sağlığı iş ve güvenliği konusunda

gerekli önlemlerin alınması bir zorunluluk olmaktadır. İş kazalarının ve meslek hastalıklarının ortadan kaldırılması, bilimsel ve teknolojik gelişmelerin sağladığı olanakların bu alana yönelik olarak geliştirilmesi, bilimsel araştırmaya dayalı riskin doğru tanımlanması, planlı çalışma ve üretim sürecindeki gelişmelerin bilimsel yöntemlerle incelenmesi ve nihayet güvenlik önlemlerinin artırılmasıyla sağlanabilir.

İşçi sağlığı ve iş güvenliği; tıp bilimleri, mühendislik bilimleri ve sosyal bilimleri içeren çok-bilimli bir konudur. Tıp ile işçi sağlığının doğrudan bağına çıkarsamak mümkündür. Mühendislik bilimlerinin işçi sağlığı ve iş güvenliğiyle ilgisi ise iki kümede toplanabilir. Bunlardan birincisi dolaylı katkılardır. Bunlar arasında, yangına yönelik önlemleri, kaldırma-iletme araçlarının, basınçlı kapların, elektrik sisteminin vb. periyodik kontrollerini sayabiliriz. Diğer bir küme ise mühendislik bilimlerinin yaptığı doğrudan katkılardır. Bunlar arasında, ortam ölçümlerini, işyeri ortamına yönelik toplu önlemler sayılabilir.

Sosyal bilimler ise; hukuktan eğitime, sosyal güvenlikten işletmeye, psikolojiden sosyoloji ve sosyal antropolojiye kadar birçok bilim dalını içermektedir. Dolayısıyla işçi sağlığı ve iş güvenliğinin çok-bilimli karakterinin bir uzantısı olarak, eşgüdüm halinde ve çok sayıda uzmandan oluşan bir hizmetin sunulması zorunluluk olmalıdır.

Ülkemizde, 2012 yılında işçi sağlığı ve güvenliği alanına özgü ayrı bir düzenleme kabul edilmiş, 6331 sayılı İş Sağlığı Güvenliği Kanunu 30 Haziran 2012 tarihli Resmi Gazete’de yayımlanmış, yasanın ardından da onlarca yönetmelik ve tebliğ yürürlüğe konulmuştur.

İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği Kavramının Gelişimi

İnsanlığın varlığını koruyup geliştirmek amacıyla, doğa olaylarına ve vahşi hayvanlara karşı savaşımı ile başlayan ve giderek gelişen çalışma eylemi, insanlığın tarihsel gelişiminde büyük rol oynamıştır. İnsanlık, tarih boyunca yaşamını sürdürmesi için gerekli olan yiyecek, içecek, giyecek, konut gibi temel gereksinimlerini ancak çalışma eylemiyle sağlayabilmiştir. İnsanlığın kendi yaptığı iş aletlerini çalışma eyleminde kullanmaya başlaması toplumsal yaşamında büyük bir aşama olmuştur.

Böylece insanlar yaptıkları iş aletleri ile doğayı denetim altına alma ve sürekli olarak dönüştürme olanağına kavuşmuşlardır. İnsanlığın temel gereksinimlerini karşılayabilmek amacıyla maddi servetlerin üretiminde kendine büyük faydalar sağlayan iş aletlerine olan gereksinimi giderek artmış ve bu da yeni üretim araçlarının geliştirilmesine yol açmıştır. İnsanlığın tüm tarihsel süreci içerisinde çalışma ortamı, üretim araçları ve çalışan insan sürekli etkileşim içinde olmuştur. Bunun sonucunda da çeşitli sağlık ve güvenlik sorunları gündeme gelmiştir.

İşçi sağlığı ve iş güvenliği konusunun değişik aşamalardan geçerek günümüzdeki bilimsel anlamını kazanması çok uzun tarihsel süreç içinde olmuştur. Birçok uzmanlık alanından bilim insanlarının çalışmaları sonucunda günümüzde bir bilim dalı haline gelen işçi sağlığı ve iş güvenliği, üretim sürecindeki ve toplum yaşamındaki değişimlere bağlı olarak gelişim göstermiştir. Tarih boyunca çalışma yaşamındaki gelişmeler, işçi sağlığı ve iş güvenliği konusundaki gelişmelere de kaynaklık etmiştir.

Dünyadaki Gelişmeler

Çalışma yaşamındaki gelişmelerin yarattığı sorunların çözümü için yapılan çalışmalar işçi sağlığı ve iş güvenliğinin gelişiminde de temel unsurlar olmuştur.

Yapılan işle sağlık arasında ilişki kurmanın tarihçesi oldukça eski çağlara dayanmaktadır. İşçi sağlığı ve iş güvenliğinin gelişimine bakıldığında ilkel toplumlarda çalışanların sağlıklarını korumaya yönelik neler yapıldığına ilişkin somut bulgulara rastlanmamıştır. Bugünkü anlamda işçi sağlığı ve iş güvenliği olarak tanımlanabilecek çalışmalar ilk olarak köleci toplumlardan eski Roma'da gözlenmiştir. Bu dönemde birçok bilim insanı bugün bile geçerli sayılabilecek çalışanların sağlık ve güvenliğine yönelik öneri ve savlar ileri sürmüşlerdir. Bunlardan ünlü tarihçi Herodot ilk kez çalışanların verimli olabilmesi için yüksek enerjili besinlerle beslenmeleri gerektiğine değinmiştir. Hipokrates ilk kez kurşunun zararlı etkilerinden söz etmiş, kurşun koliğini tanımlamış, halsizlik, kabızlık, felçler ve görme bozuklukları gibi belirtileri saptamış ve bulguların kurşun ile ilişkisini açık bir biçimde ortaya koymuştur.

M.Ö. 200 yıllarında Hipokrates'in çalışmalarını daha da geliştiren Nicander, kurşun koluğu ve kurşun anemisini incelemiş ve bunların özelliklerini tanımlamıştır. Bu dönemde yapılan çalışmalar sağlık ve güvenlik sorunlarının saptanması ve tanımı ile sınırlı kalmamış, zararlı etkilerden korunma yöntemleri de geliştirilmiştir. Nitekim M.S. 23 ile 79 yılları arasında yaşamış olan Plini, çalışma ortamındaki tehlikeli tozlara karşı çalışanların korunması amacıyla maske yerine geçmek üzere başlarına torba geçirmelerini önermiştir. Juvenal ise, özellikle demircilerde görülen göz yakınmaları ve göz hastalıklarının yapılan işten kaynaklandığını, sürekli olarak ayakta çalışanlarda varislerin oluşabileceğini açıklamıştır.

Dünyada ilk mineroloji bilgini olarak bilinen ve 1494 ile 1555 yılları arasında yaşayan Georgius Agricola, iş kazaları üstünde de durarak sorunları ortaya koymuş ve önerilerde bulunmuştur. Zamanın jeoloji, madencilik, metalurji bilgilerini de kapsayan önemli bir yapıt ortaya koymuş, söz konusu kitabında, tozu önlemek için maden ocaklarının havalandırılması gerektiğini belirtmiş, iş kazaları ve iş güvenliği yöntemleri konusunda önerilerde bulunmuştur. Kitabın işçi sağlığı ve iş güvenliği yönünden önemi, iş ile sağlık arasındaki ilişkiyi açık olarak belirtmesi ve sorunların saptanması ile kalmayıp korunma yöntemlerini de önermiş olmasıdır.

1633 ile 1714 yılları arasında yaşayan İtalyan Berdardino Ramazzini, 1713 yılında yayınladığı "De Morbis Artificum Diatriba" isimli kitabında özellikle iş kazalarını önlemek için, iş yerlerinde koruyucu güvenlik önlemlerinin alınmasını önermiştir. Asıl uzmanlığı epidemiyoloji olduğu halde meslek hastalıkları konusunda üne kavuşmuş ve işçi sağlığının kurucusu sayılmıştır. Ramazzini işçi sağlığı ve iş güvenliği ile ilgili sayısız çalışmalar yapmış, çok önemli bilimsel görüş ve öneriler getirmiştir. İşçi sağlığı ve iş güvenliğiyle ilgili korunma yöntemleri üzerinde durmuş, işyerlerinin sıcaklık derecesinden, işyeri havasında bulunabilecek zararlı etkenlerden ve bunların giderilmesi için alınması gerekli önlemlerden ve havalandırma yöntemlerinden söz etmiştir. İşyerlerindeki çalışma ortamından kaynaklanan olumsuz koşulların düzeltilmesi ile iş veriminin artacağını ileri sürmüştür. İşyerlerinde

işçinin çalışma şeklinin, iş-işçi uyumunun sağlık ve iş verimi üzerinde etkili olduğu düşüncesini ortaya koyarak ergonomi ilkelerini daha on yedinci yüzyılda açıklamıştır.

Sanayi devrimiyle başlayan bilimsel teknolojik gelişmeler sadece makina ve tezgâh yapımıyla sınırlı kalmamış, metalurji ve kimya sanayi alanında da büyük gelişmeler olmuştur. Bu gelişmeler sonucu çalışanların sağlığı üzerinde olumsuz etkileri olacağı hiç düşünülmeden birçok kimyasal madde üretimde kullanılmaya başlanmıştır. Bu dönemdeki üretim araç ve yöntemlerinin niteliği üretimde kullanılan zararlı ve zehirli maddelerin gaz ve dumanlarının çalışma ortamına yayılmasına neden olmuştur. İşyerlerinde sağlık ve güvenlik yönünden hiçbir önlem alınmadığından çalışma ortamındaki yoğunluğu büyük miktarlara varan bu maddelere uzun süre maruz kalan işçilerin sağlığı önemli ölçüde bozulmuş ve meslek hastalıklarına yakalanarak yaşamlarını yitirmelerine neden olmuştur.

Sanayi devrimi sonrası çalışma yaşamındaki niteliksel değişimlerin yarattığı sorunlar giderek daha çok toplumsal huzursuzluklara yol açmıştır. Uzun çalışma süreleri, düşük ücretler, sağlıksız ve güvensiz çalışma koşulları, çok sayıda çocuk ve kadının ağır işlerde çalıştırılmaları, her yerde sanayileşmenin hızına ve yoğunluğuna göre tepkiler yaratmıştır. Sanayi devrimi sonucu yaşanan hızlı makinalaşmanın yarattığı olumsuz yaşam ve çalışma koşullarına karşı işçilerin tepkileri önceleri makinalara yönelmiş, çok geçmeden sorunların makinalardan değil, gerekli sağlık ve güvenlik önlemlerinin alınmamasından kaynaklandığı anlaşılmıştır.

Sanayi devriminin yarattığı olumsuz çalışma ve yaşam koşullarını iyileştirmek, çalışanların sağlığını korumak ve iş güvenliğini sağlamak amacıyla birçok yasal, tıbbi ve teknik çalışma yapılmıştır. İşçi sağlığı ve iş güvenliğinin bir bilim olarak gelişmesi bu dönemde yapılan çalışmaların sonucunda olmuştur.

Bu dönemde İngiliz parlamento üyesi Antony Ashly Cooper çalışma koşullarını düzeltmek amacıyla, çalışma saatlerinin azaltılması, maden ocaklarında ve fabrikalarda çalıştırılan kadın ve çocukların korunmasını

öngören yasalar çıkarılması konusunda çaba harcamıştır. 1802 yılında “Çırakların Sağlığı ve Morali” adlı yasa çıkarılmıştır. İngiltere’de işçi sağlığı ve iş güvenliğiyle ilgili olarak çıkartılan bu ilk yasa çalışma saatini günde 12 saat olarak sınırlamış, işyerlerinin havalandırılmasını öngörmüştür. 1847 yılında çıkarılan “On Saat Yasası” ile çalışma saatleri sınırlandırılmıştır.

Bu çalışmalardan etkilenen Michel Sadler 1832 yılında parlamentoya yeni bir yasa önerisi getirmiş ve 1833 yılında “Fabrikalar Yasası” adı altında yürürlüğe girmesini sağlamıştır. Bu yasa ile fabrikaların denetimi için müfettiş atanması zorunlu kılınmış, 9 yaşın altındaki çocukların işe alınması ve 18 yaşından küçüklerin ise 12 saatten fazla çalıştırılmaları yasaklanmıştır. 1842 yılında yapılan başka bir yasal düzenlemeyle de kadınların ve 10 yaşından küçük çocukların maden ocaklarında çalıştırılmaları yasaklanmıştır. 1844 yılında ise iş yerlerindeki hekimlerin sorumlulukları genişletilerek sağlık açısından tehlikeli yerlerde çalışanların sağlık kontrolleri de bu hekimlerin görevleri arasına alınmıştır.

Avrupa’da bu gelişmeler yaşanırken, Amerika’da ise hızlı sanayileşmenin yarattığı olumsuz çalışma koşullarının önlenmesi için eyalet hükümetleri kendi bünyelerinde gerekli gördükleri önlemleri alma konusunda yetkilendirilmiştir. İşçi sağlığı ve iş güvenliği çalışmalarında Massachusetts eyaleti öncülük etmiş ve 1836 yılında çocuk işçilerle ilgili bir yasa çıkarılmıştır. 1867 yılında ise özel denetim yasının uygulanmasını sağlayacak örgüt kurulmuş, istatistik veri toplama çalışmaları yoğunlaşmıştır. Daha sonra federal hükümet işyerlerinin sağlık ve güvenlik yönünden denetimi sorumluluğunu kendi üzerine almıştır.

ABD’deki işçi sağlığı ve iş güvenliği ile ilgili gelişmelere 1869 ile 1970 yılları arasında yaşayan Alice Hamilton’un çalışmaları büyük katkı sağlamıştır. 1910 yılında kurşun sanayinde görülen zehirlenmeleri incelemeye başlamış, işverenlerin tepkilerine rağmen çalışmalarını sürdürmüş ve çalışma koşullarının düzeltilmesi için uygulanacak kontrol yöntemlerinin geliştirilmesini sağlamıştır.

Sosyalist ülkelerde ise sistem kendi içinde denetim mekanizması kurmuş ve denetimin çalışanlarca yapılması sağlanmıştır. SSCB'nin ilk Sağlık Bakanı Alexander Semashko bağımsız sağlık örgütleri kurulması ve bunların özellikle koruyucu sağlık hizmetlerinde yoğunlaşması konusunda önemli çalışmalar yapmıştır. 1922 yılından sonra birçok eğitim, araştırma merkezi ile enstitüleri kurulmuş, işçi sağlığı iş güvenliği konusunda önemli çalışmalar yapılmıştır.

On dokuzuncu yüzyıldan itibaren sanayi devriminin yarattığı olumsuz çalışma koşullarının düzeltilmesinin sağlanması amacıyla sendikalar, işçi sağlığı ve iş güvenliği ile ilgili yasaların hazırlanması ve yaptırımlar uygulanması konusunda çeşitli etkinliklerde bulunmuşlardır. Daha on sekizinci yüzyılda Avrupa'da gelişmeye başlayan sosyal güvenlik ilkeleri on dokuzuncu yüzyılda yaygınlaşmış, çeşitli sigorta kurumları kurulmuş ve iş kazaları ile meslek hastalıkları sigortası uygulanmaya başlanmıştır. Dünyadaki meslek hastalıkları ve iş kazalarının önlenmesine yönelik çalışmalarda sendikaların katkıları yanında, 1919 yılında faaliyetine başlayan Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) "Milletler Cemiyeti"ne bağlı olarak bu konuda önemli çalışmalar yapmış ve 1946 yılında Birleşmiş Milletler ile imzaladığı anlaşma sonucu bir uzmanlık kuruluşu durumuna gelmiştir.

Uluslararası Çalışma Örgütü'nün (ILO) en önemli çalışma alanlarından biri çalışma yaşamı ve sosyal koşullarla ilgili uluslararası standartları oluşturmaktır. Bugüne kadar oluşturduğu çok sayıda uluslararası sözleşme ve tavsiye kararlarının özellikle 70 tanesi işçi sağlığı ve iş güvenliğiyle ilgilidir. Uluslararası sözleşmeler onaylayan ve taraf olan devletler açısından bağlayıcıdır ve sözleşmeyle tanınan hakların yerine getirilmesi gerekmektedir.

Türkiye'deki Gelişmeler

Dünyada olduğu gibi ülkemizde de işçi sağlığı ve iş güvenliğinin tarihsel gelişimi çalışma yaşamındaki gelişmelere bağlı olarak benzer aşamalardan geçmiştir. Meslek hastalıklarının ve iş kazalarının önemli bir sorun olarak gündeme gelmesi sanayileşmenin gelişimi ile yoğunluk

kazanmıştır. Sorunların yoğunluğuna ve toplumsal tepkilere bağlı olarak da çözüm önerileri üretilmesi ve yaşama geçirilmesine yönelik çalışmalar işçi sağlığı ve iş güvenliği konusundaki etkinliklere ivme kazandırmıştır.

Osmanlı İmparatorluğu'nda kömür üretimi dışında tersane, baruthane, top arabası, fişekhane, dökümhane gibi askeri amaçlı işyerleriyle dokuma fabrikalarının ağırlık taşıdığı görülmüştür. Osmanlı İmparatorluğu'nda küçük zanaat ve atölye üretimine dayanan işyerleri sanayi devrimi öncesi oldukça yaygındır. Bu işyerlerinde usta, kalfa ve çırak olarak ücretle çalışanlarla işverenler arasındaki ilişkileri ve çalışma koşullarını “lonca” kuralları ve gelenekler belirlemiştir. Bunun dışında ülkede iş yaşamı Mecelle tarafından düzenlenmiştir.

Tanzimat'tan sonra bazı girişimler sonucu işçi yararına düzenlemeler yapılmıştır. Bunlar özellikle Ereğli Kömür İşletmelerinin Deniz Bakanlığına geçmesiyle kömür ocaklarında çalışan işçilerin çalışma koşullarını düzenleyen yasalar olmuştur. Kömür ocaklarındaki çalışma koşullarının ağırlığı ve çok sayıda işçinin akciğer hastalıklarına yakalanması üretimde düşmelere neden olmuştur. Üretimi artırmak amacıyla 1865 yılında Madeni Hümayun Nazırı Dilaver Paşa tarafından bir tüzük hazırlanmıştır. Ancak, padişah tarafından onaylanmadığı için bir tüzük niteliği kazanamamış olan Dilaver Paşa Nizamnamesi, çalışma koşullarına ilişkin olarak getirdiği düzenlemeler yanında, madende bir hekim bulundurulmasını da hükme bağlamıştır. Kömür madenlerinde çok sık görülen iş kazalarına ilişkin olarak ise bir hüküm getirilmemiştir. 100 maddeden oluşan Dilaver Paşa Nizamnamesi daha çok üretimin artırılmasına yönelik olmasına karşın, işçi sağlığı ve iş güvenliği ile ilgili ilk yasal belge olması açısından önemlidir.

Tanzimat'tan sonraki ikinci önemli belge olan Maadin Nizamnamesi, genellikle iş güvenliğini ilgilendiren önemli hükümler getirmiştir. Bu tüzüğün getirdiği yenilikler ve önemli hükümler şunlardır:

- İşveren iş kazasının oluşmasını önlemek için gerekli önlemleri alarak iş güvenliğini sağlamak zorundadır.

- Kazaya maruz kalanlara veya ailesine mahkeme tarafından hükmedilecek tazminat işveren tarafından ödenecektir. Kaza, işverenin kötü yönetim ve denetimi veya gereken önlemlerin yasalara uygun olarak yerine getirilmemiş olması nedeniyle meydana gelmiş ise, işveren ayrıca 15–20 altın tutarında daha fazla tazminat ödeyecektir.
- Havzada her işveren, diplomalı bir hekim çalıştırmak ve eczane bulundurmak zorundadır.

Dilaver Paşa Nizamnamesi'ne göre daha ileri ve kapsamlı hükümler getiren Maadin Nizamnamesi de işverenler tarafından uygulanmamış ve tüzük hükümleri yaşama geçirilememiştir. Bu dönemde çıkarılan diğer tüzükler ise; Tersane-i Amiriye ve Mensip İşçilerin Emeklilikleri Hakkında Tüzük, Hicaz Demir Yolu Memur ve Hizmetlilerine Hastalık Kaza Hallerinde Yardım Tüzüğü, Askeri Fabrikalar Tüzüğü olarak sıralanabilir. Bu tüzükler daha çok sosyal yardım amaçlı hükümler içermişlerdir. 1908 yılında kurulmasına izin verilen sendikaların, işçi sağlığı iş güvenliği sorunlarını gündeme getirmelerine karşın somut olarak hiçbir ilerleme sağlanamamış ve ağır çalışma koşulları düzeltilememiştir. Birinci Büyük Millet Meclisi Döneminde İktisat Vekili Mahmut Celal Bey Meclis kürsüsünde işçilerin çalışma koşullarını bütün yönleriyle ortaya koyarak işçilerin sağlık, sosyal ve ekonomik durumlarının düzeltilmesine yönelik bazı yasaların çıkarılmasına öncülük etmiştir. Bu gelişmeler sonucu bu dönemde arka arkaya iki yasa çıkarılmıştır. Bunlardan ilki, Zonguldak ve Ereğli Havzası Fahmiyesinde Mevcut Kömür Tozlarının Amale Menafii Umumiyesine Furuhtuna dair 28 Nisan 1921 tarih ve 114 sayılı yasadır. Bu yasayla, kömürden arta kalan kömür tozlarının satılması ile elde edilecek gelirin işçilerin gereksinimleri için ayrılması sağlanmıştır.

Bu dönemde çıkarılan ikinci yasa, Ereğli Havzai Fahmiyesi Maden Amelesinin Hukukuna Müteallik 10 Eylül 1921 tarih ve 151 sayılı yasadır. Bu yasayla kömür işçilerinin çalışma koşullarının düzeltilmesine yönelik hükümler getirilmiştir.

Ayrıca bu yasayla İhtiyat ve Teavün Sandığı adıyla yardımlaşma sandıkları kurulması ve bunların Amele Birliği içinde birleştirilmesi öngörülmüştür. Yine bu yasayla hastalık ve iş kazaları durumlarında gerekli yardımların yapılması sağlanmıştır. 151 sayılı yasa ile sigortalılığın iki ana ilkesi kabul edilmiş, sermayesi işveren ve işçiden alınan aylık paralar ile yardım sandığı oluşturulmuştur. Bu hükümler yıllarca sonra çıkarılan 506 sayılı SSK Yasası içinde varlığını sürdürmüştür.

151 sayılı Yasa'yla getirilen yeni düzenlemeler şöyle özetlenebilir:

- İşveren, havzada çalışan işçinin yatıp kalkması, yiyip içmesi ve temizliğini yapabileceği biçimde konut sağlayacaktır.
- İşveren, hastalanan ve kaza geçiren işçileri tedavi ettirecektir. Bu amaçla işyerinde hekim çalıştıracak, hastane ve eczane açacaktır.
- Kazada yaralanan ile ölenlerin yetimlerine mahkeme kararıyla tazminat ödenecektir. Eğer kaza işverenin yönetim veya denetim hatasıyla oluşmuş ise ayrıca 500–5000 TL fazla tazminat ödenecektir.
- Çalışma süresi günde sekiz saattir. Fazla çalışma iki tarafın olurluğuna bağlı olup, iki kat ücret ödenecektir.
- İşveren yeni işçilerin eğitiminden sorumlu olacaktır.

Sanayileşmede sağlanan gelişmelerin yarattığı sorunların giderilmesi amacıyla, Cumhuriyet döneminde işçi sağlığı ve iş güvenliğiyle ilgili pek çok yasa, tüzük, yönetmelik çıkarılmıştır. Cumhuriyetin ilanından sonra ilk yasal düzenleme 2 Ocak 1924 tarih ve 394 sayılı Hafta Tatili Yasası olmuştur. Bu yasa, Cumhuriyet dönemindeki ilk olumlu düzenlemelerden birisidir. 1926 yılında yürürlüğe giren Borçlar Yasası'nın 332'nci maddesi işverenin iş kazaları ve meslek hastalıklarından doğan hukuki sorumluluğunu getirmiştir. Ülkemizde iş yasasının bulunmaması nedeniyle, işçi sağlığı ve iş güvenliğiyle ilgili hükümler taşıyan Umumi Hıfzısıhha Yasası ve Belediyeler Yasası 1930 yılında yürürlüğe konulmuştur. 1580 sayılı Belediyeler Yasası'na

göre; işyerlerinin işçi sağlığı ve iş güvenliği yönünden bazı açılardan denetlenmesi görevi belediyelere verilmiştir. Bu yasanın 15. maddesinin 38 ve 76. fıkralarıyla belediyeler genel olarak endüstriyel kuruluş ve fabrikaların elektrik tesisatının, makina ve motor düzenlerinin, kazan, ocak ve bacaların gerek ilk önce gerekse sonradan sürekli olarak teknik muayenelerini yapmak; çevre toplumunun sağlık, huzur ve malları üzerine zararlı etkisi olup olmadığını incelemek, zararlarını önlemek, işyerlerinin ve işçi kamplarının sağlık denetimlerini yapmaktan sorumlu tutulmuşlardır.

Yine 1930 yılında yürürlüğe giren 1593 sayılı Umumi Hıfzısıhha Yasası'nın 7. kısmı işçi sağlığı ve iş güvenliği yönünden bugün bile çok önemli olan hükümler getirmiştir. İşyerlerine sağlık hizmetinin götürülmesi görüşü bu yasayla başlamıştır.

Yasanın 173-178 maddeleriyle endüstriyel kuruluşlarda, çocuk ve kadınların çalıştırılma koşulları, işçiler için gece hizmetleri, gebe kadınların doğumdan önce ve sonra çalıştırılma koşulları hükme bağlanmıştır. Yasanın 179'uncu maddesi işçilerin işyerinde çalıştırıldıkları sürece sağlık ve güvenliklerinin korunması amacıyla tüzükler çıkarılmasını öngörmüştür. 180'inci madde ise işyerlerine sağlık hizmeti götürecek iş yeri hekiminin çalıştırılmasını ve diğer revir, hastane gibi kuruluşlara ilişkin düzenlemeleri içermektedir.

Daha sonra 1936 yılında yürürlüğe giren ve çalışma yaşamının birçok sorunlarını kapsayan 3008 sayılı İş Yasası'yla ülkemizde ilk kez işçi sağlığı ve iş güvenliği konusunda ayrıntılı ve sistemli bir düzenlemeye gidilmiştir. 3008 sayılı İş Yasası, 8 Haziran 1936 tarihinde kabul edilmiş, 16 Haziran 1937 tarihinde yürürlüğe girmiş ve 1967 yılına kadar uygulamada kalmıştır.

28 Ocak 1946 tarih 4841 sayılı Çalışma Bakanlığı kuruluş yasınınin birinci maddesi ile Bakanlığın görevleri arasında sosyal güvenlik de yer almıştır. İşçi sağlığı ve iş güvenliğine yönelik çalışmaların tek elden yürütülmesi amacıyla, Çalışma Bakanlığı'nın kurulması sonrasında bu görev İşçi Sağlığı Genel Müdürlüğüne verilmiştir. Bunun sonucunda 81 sayılı Uluslararası Çalışma Sözleşmesi'nin 9.

maddesinin onanmasına dair 5690 sayılı Yasa 13 Aralık 1950 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Bu yasa gereği olarak işyerlerinin işçi sağlığı ve iş güvenliği yönünden denetimini yapmak, çalışma yaşamını düzene koymak, yol gösterici uyarılarda bulunmak üzere hekim, kimyager ve mühendis gibi teknik elemanların görevlendirilmesi ile ilgili 174 sayılı Yasa çıkarılmıştır. Adı geçen yasanın onayından sonra ilk kez 12 Ocak 1963 tarihinde İstanbul ve sonrasında Ankara, Zonguldak, İzmir illerinde İş Güvenliği Müfettişleri Grup Başkanlıkları kurulmuştur. Daha sonra Bursa, Adana, Erzurum gibi illerde de kurulan ve sayıları arttırılan grup başkanlıkları ile işyerlerinin işçi sağlığı ve iş güvenliği yönünden denetimi çalışmaları yoğunlaştırılmıştır.

Günün gereksinimlerine yanıt veremez duruma gelen 3008 sayılı İş Yasası'nın yerine 1967 yılında, 931 sayılı İş Yasası çıkarılmıştır. 931 sayılı İş Yasası'nın Anayasa Mahkemesi tarafından usul yönünden bozulması üzerine hemen hiçbir değişiklik yapılmadan 1971 yılında 1475 sayılı İş Yasası yürürlüğe konulmuştur.

İşçi sağlığı ve iş güvenliği yönünden 1475 sayılı İş Yasası ve ona uygun olarak çıkarılan tüzük ve yönetmeliklerle çağdaş ve geniş anlamda ayrıntılı düzenlemeler getirilmiştir. İşçi sağlığı ve iş güvenliği yönünden çağdaş yaklaşım getiren 1475 sayılı İş Yasası'yla işveren, işçinin sağlık ve güvenliğini sağlamak için gerekli olanı yapmak ve bu husustaki şartları sağlamak ve araçları noksansız bulundurmakla yükümlü kılınmıştır. İşçilerin de bu yoldaki usullere ve şartlara uymak zorunda oldukları belirtilmiş ve sağlık ve güvenlikle ilgili tüzüklerin hazırlanmasını öngörülmüştür.

Yasanın bu maddesine göre çıkarılan tüzüklerin başlıcaları şunlardır:

- İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği Tüzüğü
- Parlayıcı, Patlayıcı, Tehlikeli ve Zararlı Maddelerle Çalışılan İşlerde ve İşyerlerinde Alınacak Güvenlik Tedbirleri Hakkında Tüzük
- Yapı İşlerinde Alınacak İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği Tedbirleri Tüzüğü

- Maden ve Taş Ocakları İşletmelerinde ve Tünel Yapımında Alınacak İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği Önlemlerine İlişkin Tüzük.

Söz konusu yasa ile sağlık ve güvenlikle ilgili olarak hangi koşullarda işin durdurulacağı veya işyerinin kapatılacağı belirlenmiştir. Yasanın 76. maddesi ile çok önemli bir soruna çözüm getirilmek istenmiş, iş kazaları ve meslek hastalıklarının önlenmesi amacıyla işyerlerinde İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği Kurullarının (bu kurullar şimdi “Birimlere” dönüştürülmüştür) kurulması ve kuruluş, yetki ve sorumluluklarının bir tüzükle saptanması öngörülmüştür.

1475 sayılı İş Yasası’yla 16 yaşını doldurmamış çocukların ağır ve tehlikeli işlerde çalıştırılmayacağı, ayrıca, hangi işlerin ağır ve tehlikeli işlerden sayılacağına bir tüzükte gösterileceği hükme bağlanmış ve Ağır ve Tehlikeli İşler Tüzüğü çıkarılmıştır. Ağır ve tehlikeli işlerde çalıştırılacak işçilerin işe girişlerinde veya işin devamı süresince bedence bu işlere elverişli ve dayanıklı oldukları; işyeri hekimi, işçi sağlığı dispanseri, bunların bulunmadığı yerlerde sırası ile en yakın Sosyal Sigortalar Kurumu, sağlık ocağı, hükümet veya belediye doktoru tarafından verilmiş muayene raporları olmadıkça bu gibilerin işe alınmalarının ve işte çalıştırılmalarının yasak olduğu belirtilmektedir.

1475 sayılı İş Yasası’nın bazı maddelerinde, 29 Temmuz 1983 tarih ve 2869 sayılı Yasa’yla, değişiklikler yapılmıştır. 1475 sayılı İş Yasası ve bu yasa hükümlerine göre çıkarılmış olan tüzük ve yönetmeliklerle işçi sağlığı ve iş güvenliği açısından kapsamlı ve geniş bir mevzuat oluşturulmuştur. Yasa’nın uygulanmasının denetimi eksik kaldığından mevzuatın gerektirdiği işçi sağlığı ve iş güvenliği önlemleri tam anlamıyla yaşama geçirilememiştir.

27.06.1954 tarihinde 4772 sayılı İş Kazaları ve Meslek Hastalıkları Sigortası Yasası, 09.07.1946 tarihinde 4792 sayılı İşçi Sigortaları Kurumu Yasası, 1950 yılında 5502 sayılı Hastalık ve Analık Sigortası Yasası, 1957 yılında ise 6700 sayılı İhtiyarlık Sigortası Yasası çıkarılmıştır. Sosyal sigorta uygulamasının bu şekilde değişik yasalarla

dağınık bir biçimde düzenlenmiş olması nedeniyle; bu dağınık yasaları bir araya getirerek sosyal sigortalar sistemini tek bir yasada toplamak amaçlanmış ve 1964 yılında 506 sayılı Sosyal Sigortalar Yasası yürürlüğe konulmuştur. 506 sayılı Sosyal Sigortalar Yasası'nın 124'üncü ve 125'inci maddeleri gereğince Sosyal Sigortalar Kurumunun, sigortalıların sağlık durumlarını denetleme amacı ile istediği zaman sağlık kontrolüne tabi tutulabileceği gibi koruyucu hekimlik bakımından da gerekli her türlü önlemleri alabileceği hükme bağlanmıştır.

1952 yılında çıkarılan 5953 sayılı Basın Mesleğinde Çalışanlarla Çalıştıranların Arasındaki İlişkilerin Düzenlenmesi Hakkındaki Yasa, 1954 yılında çıkarılan 6309 sayılı Maden Yasası, 1967 yılında çıkarılan Deniz İş Yasası gibi değişik yasalarda da işçi sağlığı ve iş güvenliğiyle ilgili çeşitli hükümler yer almıştır.

Türkiye'de meslek hastalıkları üzerine resmi çalışmalar, kâğıt üzerinde 1946 yılında çıkarılan SSK Yasası'yla başlamışsa da, 1964 yılına kadar ciddi ve kapsamlı hiçbir çalışma yapılamamış ve olumlu gelişmeler olmamıştır. Zonguldak kömür ocaklarında çalışan işçilerde yaygın olarak pnömokonyoz meslek hastalığının ortaya çıkması ile meslek hastalıkları istatistiklerde yer almaya başlamıştır.

506 sayılı SSK Yasası'nın yürürlüğe girmesinden sonra, Türk Hükümeti ile Birleşmiş Milletler Özel Fon İdaresi İşbirliğinden yararlanılarak İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği Araştırma Enstitüsü (İSGÜM) kurulmuştur. İSGÜM, kuruluşundan bugüne kadar Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı'na bağlı olarak çalışmalarını sürdürmektedir. Yine bu dönemde TÜMSAB adı altında kurulan enstitü, işçi sağlığı ve iş güvenliği konusunda araştırma çalışmaları yapmıştır. Bu çalışmalar sonucu işçi sağlığını etkileyen çevresel etkiler üzerinde durulmuş ve periyodik sağlık muayenelerin önemi ortaya çıkarılmıştır.

1975 yılında ise İtalyan Üniversitesi örneği esas alınarak İstanbul ve Ankara'da birer meslek hastalıkları kliniği kurulmuştur. 1980 yılında da Ankara'da 50 yataklı Ankara Meslek Hastalıkları Hastanesi, İstanbul Kartal'da ise 300 yataklı İstanbul Meslek Hastalıkları Hastanesi

kurulmuştur. Birleşmiş Milletler Özel Fon İdaresinin katkıları ile İSGÜM ve Meslek Hastalıkları Hastaneleri gerekli araç, gereç ve cihazla donatılmış olmasına karşın, bu kuruluşların kapsamlı çalışmalar yapamadıkları, sorunların çözümüne katkılarının sınırlı kaldığı ve giderek etkisizleştikleri görülmektedir.

Türkiye ILO'ya 1932 yılında üye olmuş olmasına karşın ILO tarafından kabul edilmiş sözleşmelerin neredeyse üçte ikisine henüz taraf değildir. Çalışma hayatına yönelik toplam 188 ILO sözleşmesinden 30 tanesi zamanla yürürlükten kaldırılmıştır. Türkiye yürürlükte olan 158 sözleşmeden yalnız 53 tanesini onaylamıştır.

İşçi sağlığı ve iş güvenliği açısından, ILO tarafından hazırlanmış olan sözleşme ve protokollerden en önemli iki tanesi 155 No'lu İş Sağlığı ve Güvenliği ve Çalışma Ortamına İlişkin Sözleşme ile 161 Sayılı Sağlık Hizmetlerine İlişkin Sözleşme ise ancak 2004 yılında onaylanmıştır. 187 Sayılı İş Sağlığı ve Güvenliğini Geliştirme Çerçeve Sözleşmesi de 2013 yılında onaylanmıştır.

Türkiye'nin temel bir insan hakkı olan işçi sağlığı ve iş güvenliği hakkı kapsamında ILO'nun geri kalan sözleşmelerini de onaylaması gerekmektedir.

Türkiye'de işçi sağlığı ve iş güvenliğine ilişkin yasal çerçeve, halen yürürlükte olan Anayasa'nın çalışma hayatının düzenlenmesiyle ilgili 18, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 60, 61, 62 ve 173. maddelerinde bulunmaktadır. Bunlardan 50. maddede hiç kimsenin yaşına cinsiyetine ve gücüne uymayan işlerde çalıştırılmayacağı, 56. maddede ise herkesin sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkına sahip olduğu belirtilmektedir.

AKP iktidarında, çeşitli dönemlerde işçi sağlığı ve iş güvenliğinin ayrı bir yasa olarak düzenlenmesi dile getirilmiş ve tasarılar hazırlanmıştır. 2012 yılı Mart ayında Esenyurt'ta 11 işçinin şantiye alanındaki bir çadır yangınında hayatını kaybetmesi üzerine tasarı 3 Nisan 2012 tarihinde TBMM'ye sunulmuştur. 20 Haziran 2012 tarihinde TBMM'de kabul edilen 6331 sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Yasası, 30 Haziran 2012 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanmıştır.

Yasa'nın hükümleri; kamu ve özel sektöre ait bütün işleri ve işyerlerini, bu işyerlerinin işverenleri ile işveren vekillerini, çırak ve stajyerler de dâhil olmak üzere tüm çalışanları kapsamaktadır. İş Yasası'ndan farklı olarak, kamu çalışanları da işçi sağlığı ve iş güvenliği kapsamına alınmıştır.

Yasa;

- a) Fabrika, bakım merkezi, dikimevi ve benzeri işyerlerindekiiler hariç Türk Silahlı Kuvvetleri, genel kolluk kuvvetleri ve Milli İstihbarat Teşkilatı Müsteşarlığının faaliyetleri,
- b) Afet ve acil durum birimlerinin müdahale faaliyetleri,
- c) Ev hizmetleri,
- d) ç) Çalışan istihdam etmeksizin kendi nam ve hesabına mal ve hizmet üretimi yapanlar,
- e) Hükümlü ve tutuklulara yönelik infaz hizmetleri sırasında, iyileştirme kapsamında yapılan iş yurdu, eğitim, güvenlik ve meslek edindirme faaliyetlerini kapsamamaktadır.

Ev hizmetlerinde çalışanların kapsam dışı tutulması, kayıt dışılığın ve ev hizmetlerinde çalışanların iş cinayetlerinde hayatlarını kaybetmesinin sürmesi demek olacaktır. Ev İşçileri Dayanışma Sendikası'nın yaptığı açıklamalara göre, her yıl yaklaşık olarak ev hizmetlerinde 3 bin kaza meydana gelmekte ve 50 kadın işçi iş kazalarında hayatını kaybetmektedir. Türkiye, Ev Hizmetlerinde Çalışanlar Sözleşmesi, 2011 (189 Sayılı) ILO Sözleşmesini onaylamadığı gibi, yasa ile ev hizmetlerinde çalışanları kapsam dışı tutmaktadır.

Yasa ile çalışan sayısı göz önünde bulundurulmadan tüm işyerlerinin işçi sağlığı ve güvenliği hizmetlerinden yararlanacağı hükmü getirilirken, 50'nin altında çalışanın bulunduğu az tehlikeli sınıftaki işyerlerine ilişkin uygulama 30 Haziran 2016 tarihinden sonra yürürlüğe girecektir.

Yasa ile getirilen başka bir düzenleme de, "Ağır ve Tehlikeli İş" kavramı ile ağır ve tehlikeli işlerde çalışma yaşına ilişkin sınırlamanın, kadınların bazı ağır ve tehlikeli işlerde çalıştırılmasına ilişkin sınırlamanın ve

ağır ve tehlikeli işlerde çalıştırılacakların mesleki eğitimlerine ilişkin düzenlemelerin yürürlükten kaldırılmasıdır.

Yasada İş güvenliği uzmanı: “İş sağlığı ve güvenliği alanında görev yapmak üzere Bakanlıkça yetkilendirilmiş ve iş güvenliği uzmanlığı belgesine sahip kişi” şeklinde tanımlanmıştır. Tasarıda yer alan “iş güvenliği uzmanı” tanımının kabul edilmesi olanaksızdır. Çünkü mühendislik hizmeti, mühendis dışında herkese açılmıştır. Hizmetin kendi doğası ve hizmetin gerekleriyle örtüşmeyen bu tanım üzerinde çok ince bir şekilde çalışıldığı açıktır. İşçi sağlığı ve iş güvenliği hizmetlerini yerine getirecek olan mühendisler, mimarlar, plancılar ve hekimlerin örgütleri TMMOB ve TTB Tasarıda da görmezlikten gelinmekte, tasarının yasalaşmasından sonra yapılacak düzenlemelerde taraf olarak görülmemektedir.

Alana ilişkin olumlu çalışmalar yerine getirmiş olan, üyeleri işyerlerinde işçi sağlığı ve iş güvenliği hizmetlerini yerine getirmekte olan TMMOB ve TTB'nin görmezden gelinmesi düzenlemelerin yine ölü doğmasına yol açacak ve son yıllarda sıkça karşılaşıldığı gibi düzenlemelerin sil baştan yeniden yapılması sonucunu doğuracaktır.

Yasada iş güvenliği uzmanlığı ve işyeri hekimliği eğitimi Türk Ticaret Kanunu'na (TTK) göre kurulmuş ticari kuruluşlara verilmiştir. Oysa TTK'ya göre kurulmuş eğitim kurumlarının lisans unvanına sahip meslek mensuplarını eğitime yetkisi Anayasa'ya aykırı olarak verilemez. Bu Anayasa'ya aykırılığın yanında meslek odalarının kendi üyelerine eğitim verme yetkisi bu yasayla ellerinden alınamaz. Bakanlığın kamu hizmetinin yürütüldüğü merkezi idare olduğu ve çalışanların da kamu görevlisi gerçeğini göz ardı etmeden kendi kişisel duygu ve ikballerini yasal boyuta taşımaya kimsenin hakkı olmadığı hukuk devleti ilkesinin gereğidir.

Yasada daha önce verilmiş işyeri hekimliği belgeleri geçerli sayılırken TMMOB'ye bağlı odalar tarafından verilen iş güvenliği mühendisi belgeleri geçersiz sayılmaktadır. Yasada yer alan “Ulusal İş Sağlığı ve Güvenliği Konseyi”nin bileşenlerine baktığımızda ise “Hükümet Konseyi” niteliğinde olduğu anlaşılmaktadır ve ete kemiğe

büründürülmemiş, tavsiye niteliğinde alacağı kararların yaşamda bir karşılığının olmayacağını yasadan bu yana geçen süreçte yaşanarak görülmüştür.

Yasada yer alan başka bir hüküm de; “işyeri hekimi ve iş güvenliği uzmanları, iş sağlığı ve güvenliği risklerinin önlenmesi, koruyucu ve önleyici hizmetlerin yürütülmesindeki ihmallerinden dolayı, hizmet sundukları işverene karşı sorumludurlar” şeklindedir. Önlem alma borcunun işveren yükümlülüğünde olduğu gerçeğinden uzakta ve mesleki bağımsızlığın sağlanmadığı koşullarda, ihmal iddiası ile uzman ve hekimleri işverenlere karşı sorumlu tutmanın objektif bir yaklaşım olmayacağı açıktır.

İş kazaları yoğun olarak küçük işyerlerinde meydana gelirken, yasada iş güvenliği uzmanlığı ve işyeri hekimliği hizmetlerinin verilmesi zorunluluğunun az tehlikeli sınıftaki işyerleri olarak sınıflandırılan 50'nin altında çalışanın bulunduğu işlerde 30 Haziran 2016 tarihinden sonra başlayacak olması yasanın en sorunlu yanlarından.

Neoliberal değişimin ruhunu yansıtan son “Ulusal İstihdam Stratejisi” de bundan sonra yapılacak tüm düzenlemelere parça parça sızarak esnek, güvencesiz çalışma biçimlerini yaygınlaştıracaktır. Geçici-kiralık işçilik uygulamasına geçilecek, özel istihdam büroları yaygınlaştırılacak, kıdem tazminatları budanacak, “bölgesel asgari ücret” uygulaması yoluyla asgari ücret geriletilecek, 25 yaş altı yeni genç işçiler güvencesiz ucuz emek sömürüsüne tabi tutulacak, bütün bunlar sosyo-ekonomik kriz öğeleriyle birlikte işçi sağlığı ve iş güvenliği alanındaki krizi derinleştirecektir.

Kısaca mevcut mevzuat ve yasal düzenlemeler bir hayli dağınık, yetersiz ve aşırı ölçüde sorunlu olup, çalışanların tümünü kapsamamakta, kurum ve kuruluşların yetki ve sorumluluklarının iç içe geçtiği karmaşık bir yapı oluşturmakta; bu durum karşısında uygulayıcılar bile zaman zaman güçlüklerle karşılaşabilmektedir. Sosyal devletin tasfiye edildiği, üretimin insan için değil insanın üretim için var olduğu anlayışının hakim kılındığı bu karmaşık yapıda sorunların çözülemeyeceği açıktır. Siyasi iktidarlar, yıllardır var olan ve her geçen

gün artarak süren bu alandaki sorunların çözümüne yönelik, yarım yüzyılı aşkın bir süredir sanayinin her kesiminde üreten, denetleyen, sorgulayan, çalışan üyelerinin yoğun bilgi ve deney birikimlerine sahip TMMOB ve bağlı Meslek Odalarının görüş ve önerilerini alarak sorunu çözmek yerine “ben yaptım oldu-bitti” anlayışını hakim kılarak sorunun karmaşıklığını devam ettirmektedirler.

Daha önce İş Yasaları içerisindeki maddelerde yer alan işçi sağlığı ve iş güvenliği, bu yasa ile bağımsız bir yasa olarak çıkarılmıştır. Taslak sürecinde de görüldüğü gibi 4857 sayılı İş Yasası içerisinde yer alan maddeler çekilerek yeni bir Yasa yaratılmaya çalışılmış, ancak bu Yasanın da ruhu 4857 sayılı İş Yasası’ndan gerisine düşmüştür. İşverenler hariç tarafların görüş ve önerilerine hiç yer verilmemiş, uygulamada çıkan sorunlar 02.8.2013 tarihinde yayımlanan 6495 sayılı torba Yasa ile aşılmaya çalışılmış, bol bol Geçici Madde kullanılmış, hatta sorunlar “Duyurular” ile aşılmaya çalışılmıştır. Yeni bir yasa olmasına rağmen daha başında sorunlu bir yapı arz etmiştir. Bu nedenle sorunlu bir süreç yaşanacağı bellidir. Örneğin; 16.06.2004 tarih ve 25494 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan “Ağır ve Tehlikeli İşler Yönetmeliği” yürürlükte iken “İş Sağlığı ve Güvenliğine İlişkin Tehlike Sınıfları Tebliği” yayımlanarak işyerleri Az Tehlikeli, Tehlikeli ve Çok Tehlikeli olarak üç grupta toplanmıştır. Bir yandan Yönetmelik, diğer yandan Tebliğ ile kavram kargaşası yaşanmış, daha sonra 08.02.2013 tarih ve 28553 sayılı Resmi Gazete’de “Ağır ve Tehlikeli İşler Yönetmeliğinin Kaldırılmasına Dair Yönetmelik” yayımlanmıştır. Diğer bir ilginç yan da yürürlük tarihinin geriye işletilmiş olmasıdır. 08.02.2013 tarihinde kaldırılan bu yönetmeliğin geçerlilik tarihi olarak, 30.12.2012 belirlenmiştir. Sadece bu konuda bile ilgili Bakanlığın konuya yaklaşım tarzı anlamlıdır.

İş hukukunun temel ilkelerinden birisi, iş hukukunun taraflarının Devlet, işçi, işveren üçlüsü olduğunun kabul edilmesidir. İşçi sağlığı ve iş güvenliği, iş hukukunun özel bir alanıdır ve sağlık-güvenlik alanının meslek gruplarının doktorların-mühendislerin de devreye girdiği bir alandır.

İşçi sağlığı güvenliği alanında kararların alınması, uygulama, denetleme aşamasında taraflardan birisinin, bir bölümünün dışarıda tutulması, yanlış; yanlış kararların alınmasına, uygulanmasına, denetlemelerin eksik olmasına yol açar. İşçi- işveren ilişkilerinin önemli bir yönü de tarafların güç dengesidir, örgütlülük düzeyi, işsizlik oranı benzeri güç dengeleri tarafların ilişkilerini belirler.

	İş Kazası Sonucu Ölen Sigortalı Sayısı			Meslek Hastalığı Sonucu Ölen Sigortalı Sayısı		
	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam
2015	1219	33	1252	0	0	0
2014	1589	37	1626	0	0	0
2013	1336	24	1360	0	0	0
2012	735	9	744	1	0	1
2011	1668	32	1700	10	0	10
2010	1421	23	1444	10	0	10
2009	1147	24	1171	0	0	0
2008	850	15	865	1	0	1

Tablo 1: Yıllara Göre İş Kazası ve Meslek Hastalıkları Sonucu Ölüm (Kaynak:SGK İş Kazası ve Meslek Hastalığı İstatistikleri)

Tabloda belirtilen rakamlar devletin resmi rakamları olsa bile doğruluğu tartışma konusudur. Çünkü bu rakamlar sonuçlanan davaları ve resmi olarak çalışılan işyerlerinde yaşanan kazaların sonuçlarını göstermektedir. Muhtemelen gerçek rakam, belirtilen rakamların üzerindedir.

AKP iktidarının Kasım 2002'de tek başına iktidar olmasıyla birlikte çalışma ilişkilerini yeniden düzenleyen birçok karar uygulamaya konulmuştur. Kamuya ait işletmelerin özelleştirilmesi, kamu hizmetlerinin ticarileştirilmesi, 4857 Sayılı İş Kanunu ile birlikte esnek çalışmanın yasal hale getirilmesi, sağlık ve sosyal güvenlik alanında gerçekleştirilen köklü düzenlemeler, istihdam stratejisi ve buna paralel olarak yasalaştırılan düzenlemeler en fazla öne çıkan emek düşmanı düzenlemeler olarak dikkat çekmiştir.

4857 Sayılı İş Kanunu: Esnek Çalışmaya Yasal Dayanak

1990'lı yılların ortalarından itibaren fiili olarak uygulanan esnek çalışma, 2003 yılında çıkartılan 4857 Sayılı İş Kanunu ile yasal zemine oturtulmuştur. 4857 Sayılı İş Kanunu ile iş hukukunun temel ilkelerinden birisi olan “emeğin korunması” ilkesinden vazgeçilerek, “işyerinin - işletmenin güvenliği” ilkesi benimsenmiş, esneklik yasal hale getirilmiştir.

4857 Sayılı Kanun ile işverenin ürettiği mal ve hizmetleri bölümlere ayrılıp işin alt işveren (taşeron) eliyle yürütülmesinin olanakları yaratılmıştır. Düzenleme öncesinde son derece sınırlı olan alt işveren uygulaması 4857 Sayılı İş Kanunu ile aşırı derecede yaygınlaşmış, özel sektörde de, kamuda da yaygın olarak uygulanmaya başlamıştır. Taşeron işçi sayısı 2002-2007 yılları arasında yaklaşık 3 kat, 2007-2011 döneminde ise yüzde 50 oranında artış göstermiştir. Bu durum istihdam alanında daha fazla esnek ve güvencesiz bir çalışma hayatını inşa etmeye yönelik siyasal tercihlerin bir yansımasıdır.

4857 sayılı İş Kanunu çerçevesinde hizmet akdine dayanarak çalışanların iş güvencesi hükümlerinden yararlanabilmeleri için öncelikle otuz veya daha fazla işçinin çalıştığı işyerinde çalışıyor olmaları gerekmektedir. Bunun yanında en az altı aylık kıdemli olan ve belirsiz süreli iş sözleşmesi ile çalışanlar iş güvencesi hükümlerinden yararlanabilmektedir.

Kanun ile getirilen düzenlemeler sayesinde, “belirli süreli”, “kısa süreli”, “kısmi süreli” , “çağrı üzerine çalışma”, “telafi çalışması”, “denkleştirme” yolu ile esnek çalışma koşullarının uygulanması ve işçilerin iş güvencesinden yoksun bırakılması sağlanmaktadır.

4857 sayılı İş Kanunu ile sürekli ve düzenli istihdamın mutlak olarak azalması öngörülmüştür. Özellikle getirilen yeni sözleşme türleri, sürekli bir iş ilişkisinin yerine tercih edilen bir çalışma sistemi olarak geçici iş ilişkisinin yaygınlaşması hedeflenmiştir.

Üretimin ve bunlara bağlı olarak istihdamın kendi içinde parçalanması ve belirsizleşmesi emeğin kolektif iş ilişkilerini ve bunlara dayanan

kurumsal yapıları sendikaları zayıflatarak, bireysel iş ilişkilerini ön plana çıkarmıştır. Geçici istihdam ve bireysel iş ilişkilerinin yaygınlaşmasıyla beraber işçi ücretlerinde genel olarak bir azalma yaşanmış, özellikle geçici, mevsimlik ve taşeron uygulamalarına paralel olarak, yasal asgari ücret uygulaması fiilen ortadan kalkmıştır.

Hollanda’da işçiler haftada ortalama 30, Almanya’da 35 saat çalışırken Türkiye’de işçiler ortalama 48 saat çalışıyor. Türkiye’yi yakından izleyen ülkeler, Güney Kore ile Meksika. Güney Kore’de haftalık çalışma süresi 44,5 saat iken Meksika’da ve 43 saattir. Bu ülkeleri 42 saat ile Yunanistan izlerken, Macaristan, Slovakya, Polonya ve Çek Cumhuriyeti gibi ülkelerde haftada ortalama 40 saat çalışılırken, Portekiz’de 39, İspanya’da 38,5 ve İtalya’da da 37,5 saat çalışılmaktadır.

Özelleştirme

Bütün hizmetlerin piyasa koşullarında üretilmesi ve halka “piyasa fiyatından satılması” noktasında AKP iktidarında çok yol alınmıştır. Türkiye’de, 25 yılda 42 milyar 33 milyon 904 bin dolarlık özelleştirme yapmıştır. Bunun 34 milyar dolarlık bölümü AKP iktidarında gerçekleşmiş, 58, 59. ve 60’uncu AKP hükümetleri döneminde yapılan özelleştirmelerin toplam özelleştirme içindeki payı yüzde 80’i bulmuştur.

1991 yılında KİT’lerde çalışan sürekli işçi sayısı 700 bin ve KİT’lerin istihdamdaki payı yüzde 2 iken, bu oranda 2002’den itibaren yaşanan yoğun özelleştirmeler sonucu keskin bir düşüş yaşanmış ve 2011 yılı başı itibariyle yüzde 0,7 seviyesine kadar gerilemiştir. AKP döneminde Türkiye’de genel istihdam düzeyi ve tarım dışı istihdam istikrarlı bir şekilde artarken, özellikle özelleştirme uygulamalarının ardından KİT’lerde istihdam oranı hızla azalmış, buna paralel olarak resmi işsizlik oranlarında istikrarlı bir artış görülmüştür.

2002 yılında tarım dışı alanda istihdam edilen işçi sayısı 13 milyon 896 bin iken, AKP döneminde tarımda yaşanan mülksüzleşme ve bunun yarattığı olumsuz sonuçlarla birlikte tarımdaki istihdam ciddi bir düşüş yaşamış ve tarım dışı istihdam 2011 yılında yaklaşık 3,5 milyon artış

göstererek 17 milyon 330 bine kadar yükselmiştir. TÜİK'in verilerine göre aynı dönem içinde tarımın Türkiye ekonomisi içindeki sektörel payı yüzde 35'ten yüzde 24'e gerilemiştir. 2002 yılında KİT'lerde çalışan işçi sayısı 432 bin iken, aradan geçen 9 yılda gerçekleşen özelleştirme uygulamalarının ardından 2011 yılı başı itibariyle KİT'lerde çalışan sürekli işçi sayısı 153 bine kadar gerilemiştir.

Yıllar	İşgücü	Tarım dışı istihdam	KİT istihdamı	KİT istihdam payı (%)	Resmi İşsizlik oranı (%)	Tarım dışı işsizlik oranı (%)
2002	21.354	13.896	432	3,11	10,3	14,5
2003	21.147	13.982	405	2,90	10,5	13,8
2004	22.016	13.848	368	2,66	10,8	14,2
2005	22.455	14.476	288	1,99	10,6	13,5
2006	22.751	14.903	225	1,51	10,2	12,7
2007	23.114	15.508	222	1,43	10,3	12,6
2008	23.805	16.388	209	1,28	11	13,6
2009	24.748	17.473	207	1,18	14	17,4
2010	25.641	18.526	203	1,10	11,9	14,8
2011	26.725	19.058	153	0,80	9,8	12,4
2012	27.339	19.604	115	0,59	9,2	11,5
2013	28.271	20.156	112	0,56	9,7	12
2014	28.786	20.694	109	0,53	9,9	12
2015	29.678	21.213	NA	NA	10,3	12,4

Tablo 2 AKP Döneminde İşgücü ve İstihdam Oranlarındaki Değişim (bin kişi), (**Kaynak:** TÜİK İşgücü İstatistikleri, Hazine Müsteşarlığı 2014 Kamu İşletmeleri Raporu, UNCTAD verilerinden yararlanarak TMMOB tarafından hazırlanmıştır)

Özelleştirme uygulamalarıyla çalışma şartları ağırlaşmış, işçilerin kazanımları gerilemiş ve ücretler düşme eğilimine girmiştir. İşçi sağlığı, iş güvenliği ve diğer kazanımlar, işletmeler kamunun elinde iken daha yüksek olmasına rağmen, bu işletmelerin özele devri ile bu konularda işçilerin aleyhine bir durum ortaya çıkmıştır. Bu durum, özellikle her türlü güvenceden yoksun, küçük, dağınık ve kaçak iş yerlerinde daha belirgin bir şekilde görülmeye başlamıştır.

Özelleştirme, taşeronlaşma, geçici ve mevsimlik çalışma ve diğer istihdam biçimleri sonucunda sosyal güvenlik sistemi de olumsuz yönde etkilenmiştir. Özelleştirme, diğer sonuçlarının yanı sıra, sağlık ve sosyal güvenlik hakkını da zayıflatmıştır.

AKP'nin tek başına iktidar olduktan sonra hızlandırılan özelleştirme uygulamalarına paralel olarak 4857 Sayılı İş Yasası'nın kabul edilmesiyle başlayan kapsamlı dönüşüm süreci, sağlık ve sosyal güvenlik sisteminin yeniden şekillendirilmesiyle devam etmiştir.

Sendikasılaştırma

Türkiye'de sendikalaşma oranlarına ilişkin rakamlara bakıldığında, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı'nın verileriyle OECD'nin verilerinin birbirini tutmadığı görülmektedir.

OECD'nin verilerine bakıldığında Türkiye'de en büyük sendikasılaştırmanın AKP döneminde yaşandığı, sendikalaşma oranının son 50 yılın en düşük seviyesinde olduğu görülmektedir. Çalışma Bakanlığına göre 1984 ile 2009 yılları arasında Türkiye'de sendikalaşma oranı yüzde 60 iken OECD'nin 2011 verilerine göre Türkiye'de sendikalaşma oranı yüzde 5,4 tür. Sendikalaşma oranı düşerken toplu iş sözleşmesi yapan işçi sayısı da giderek azalmıştır. 1987 yılında 1 milyon 400 bin civarında olan toplu sözleşme kapsamındaki işçi sayısı, 2010'larda 700 bin civarına gerilemiştir.

İş Kazalarının Yoğun Olarak Yaşandığı İnşaat ve Maden Sektörü

İktidarda 15. yılını dolduran AKP, iş cinayetlerinin sayısının katlanarak artmasına sebep olan politikaları net bir biçimde ortaya koymaktadır. Özelleştirme, taşeronlaştırma, sendikasılaştırma, güvencesizleştirme, mülksüzleştirme; kısacası topyekün bir saldırı olarak emekçinin sırtına yüklenen neoliberal ekonomi politikaları bu dönemde emekçilerin üzerine karabasan gibi çökmüştür. İş cinayetlerinin artması bu politikaların tek sonucu olmamıştır ve “kaybedenler”e karşılık bir de “kazananlar” vardır. Kazananları görmek için bakılması gereken

yeri de bize yine iş cinayetleri göstermektedir. İş cinayetlerinin en çok yoğunlaştığı iki sektör olan madencilik ve inşaat sektörleri, AKP döneminde zenginleşen sermayedarların en çok faaliyet gösterdikleri sektörler arasında yer almaktadır. Son 15 yılda maden ruhsatı verilen kişilerin neredeyse hepsi, üst düzey bir AKP'linin ya yakın arkadaşı, ya yakın akrabası ya da bizzat kendisidir. Benzer şekilde, AKP döneminde zenginlikleri katlanarak artan müteahhitlerin AKP'ye yakınlıkları kamuoyu tarafından bilinmektedir. Soma'dan Ermenek'e, Mecidiyeköy'den Esenyurt'a, madencilik ve inşaat sektörlerinde yapılan katliamların üstünün örtülmesi çabaları da bu ilişkileri doğrulamaktadır. 17 Aralık ve 25 Aralık operasyonları sürecinde ortalığa saçılan telefon görüşmesi kayıtları sonrası bir televizyon kanalına açıklamalar yapan dönemin Çevre ve Şehircilik Bakanı Erdoğan Bayraktar'ın, dönemin Başbakanı ve şimdiki Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ı işaret ettiği, "Her şey başbakanın bilgisi dahilindeydi, başbakan da istifa etmelidir" şeklinde özetlenebilecek itiraf niteliğindeki ifadeleri ise tüm bu ilişkilerin AKP içinde en yetkili isim tarafından takip edildiğini göstermektedir. İster maden arazisi olsun, isterse inşaat arazisi; içinde "arazi" geçen her kararın yandaş sermayedarları zenginleştirmek amacına hizmet ettiği görülmektedir. Bu arazilerin altında maden işçileri, üstünde inşaat işçileri katledilirken, Soma katliamı sonrası kamuoyuna yaptığı açıklamalarda Sanayi Devrimi dönemindeki işçi katliamlarından örnekler vermesi, Recep Tayyip Erdoğan'ın gerçekten de "her şeyden haberinin olduğunu" ve karşı karşıya kaldığımız tüm bu katliamların iktidar tarafından sermaye birikim sürecinin doğal sonucu olarak algılandığını açıkça ortaya koymaktadır.

AKP İktidarı Döneminde İşçi Sağlığı İş Güvenliğine Yaklaşım:

AKP iktidarı döneminde meydana gelen iş kazalarında işçiler onar, onar hayatını kaybederken, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanları her zaman, "yaptığımız yasal düzenlemeler çok güzel ve eksiksiz ama işverenler yükümlülüklerini yerine getirmiyor, kazalar bu nedenle meydana geliyor" demektedir. Çalışma yaşamının bütününe ilişkin

olarak yapılan düzenlemelerin tamamı çalışanların zararına, işverenlerin yararına iken, işçi sağlığı ve iş güvenliğine ilişkin düzenlemelerin çalışan yararına olduğunu savunmak akla, mantığa aykırıdır. İşçi sağlığı ve iş güvenliğine yönelik düzenlemeleri diğer düzenlemelerden ayrı tutmak mümkün değildir. İşsizliği, örgütsüzlüğü, esnek çalışmayı yaygınlaştıran mantık, sağlıklı çalışma ortamını yaratmayı düşünemez, istemez. Bu nedenle 6331 sayılı İş Sağlığı Güvenliği Kanunu başta olmak üzere, işçi sağlığı ve iş güvenliğine yönelik düzenlemelerin maddelerinin, tek tek tartışılması gereksizdir. Ancak şunu da belirtmeden geçmek eksik olacaktır. 6331 sayılı Kanunun üzerinden ancak 2 yıl geçmiş olmasına rağmen yasa defalarca değiştirilmiş, uzman ve hekimlerin çalışma koşullarına ilişkin düzenlemeler en az 10 kez değiştirilmiştir.

6331 sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu'nda yer alan hükümlere bakıldığında bu düzenlemelerin 4857 sayılı İş Kanunu'nda, işçi sağlığı ve iş güvenliğine ilişkin yer alan hükümlerle aynı olduğu görülmektedir, 4857 sayılı yasa eklektik bir yasa değilse, yasadaki işçi sağlığı ve iş güvenliğine ilişkin hükümlerin, iş ilişkisini düzenleyen diğer hükümlerden ayrı bir mantık taşıdığı söylenemez. Zaten, işçi sağlığı-iş güvenliğine ilişkin hükümler de diğer hükümlerin genel mantığından ayrı değildir.

Tespit ve Öneriler

Yakın bir geçmişte “sosyal devlet”, “refah devleti”, “güvenceli çalışma”nın geçerliğinin olduğu, çalışma hakkının önemsendiği ülke ve toplumların gelişmişlik düzeyleri, gerçekte sınıflar mücadelesi ve dünya konjonktürü ile doğrudan ilişkili olmuştur. Sanayileşmesini tamamlayamamış, sınıflar arası çelişkilerin geliştiriciliği, dolayısıyla demokrasi kültürü gelişmemiş bizim gibi ülkelerde ise eleştiri, öneri, uygulama ve denetim sistemi çok daha sorunludur. Çalışanların sağlığı ve güvenliği çok daha açık ve yoğun biçimlerde sömürü ve kâr unsuruna tabidir. Bugün 21. yüzyıl Türkiye'sinde başta madenler olmak üzere birçok sektördeki çalışma koşulları adeta 18.-19. yüzyılların çalışma koşulları düzeyindedir.

Hızlı gelişen bilim ve teknoloji ile kalkınma ve sanayileşme, kuşkusuz toplumlara, ülke ekonomilerine birçok fayda sağlamaktadır. Ancak çalışma yaşamı ve güvenlik için aynı başarının yakalandığını söylemek güçtür. Zira sömürü ve bugün her boyutuyla gördüğümüz maliyet-verimlilik-azami kâr kısılacı, çalışma yaşamını, çalışma hakkını ve güvenliği bire bir belirlemektedir. Sanayileşme ve kalkınmanın bedeli, asla iyi eğitilmiş işgücünden, gerekli önlemler ve etkin kamusal denetimden kaçınma olmamalıdır. Yeterli ölçüde beslenememe, iş kazaları ve meslek hastalıklarından gereği gibi korunamama, işsiz kalma korkusu, örgütlenmelerin engellenmesi, sosyal güvenliğinden endişe duymak, kısaca insanın refahı, mutluluğu ve güvenliğini zedelemenin ülke ve halk için sanayileşme ve kalkınma ile hiç bir ilgisi yoktur.

Sağlıklı ve güvenli ortamlarda yaşama ve güvenceli çalışma hakkının kullanımında, işyerlerinin çalışanların beden bütünlüğü ile sağlığını bozucu etkilerden arındırılması esastır. Bu hakkın korunması ve kullanımında devlet asli sorumludur. Bu noktada en önemli unsur denetim, yani etkin kamusal denetimdir. Ancak denetimi sadece yasal düzenlemelere aykırı davranış ve durumları tespit etmek, soruşturmak ve raporlamak şeklinde algılamamak gerekir. Denetim olgusunu bir baskı aracı ve yöntemi olarak değil; birleştiren, uzlaştıran, aksayan yönlerin nedenlerini ve niçinlerini tespit eden ve bunlara uygun önlemlerin zamanında alınmasını sağlayan, planlamanın yapıldığı dinamik bir süreç olarak algılamak gerekir.

Ancak bizde durum, hemen her gün gördüğümüz, yaşadığımız üzere farklıdır. İşçi sağlığı ve iş güvenliği alanında gerçekleşen değişimlerin altyapısı, 1980 sonrası neoliberal döneme damgasını vuran, günümüzde yoğunlaşan esnek ve fason üretim, taşeronlaştırma, güvencesizlik, serbestleştirme/özelleştirme, politikalarıyla oluşturulmuştur. Özellikle 2003 yılından bu yana çalışma yaşamıyla ilgili yapılan tüm düzenlemeler; emeğin, mühendisliğin, hekimliğin aleyhine; işçi sağlığı ve iş güvenliği normlarının dışında, tamamen sermaye güçlerinin lehine olmaktadır. Çalışma yaşamı, esnek üretim ve esnek çalışma

temelinde yapılandırılmış; yeni çalışma türleri devreye sokulmuş, geçici istihdam, taşeronluk, kısmi süreli çalışma, telafi çalışması, çağrı üzerine çalışma, serbest zaman uygulaması, denkleştirme süresi vb. uygulamalara geçilmiş, iş güvencesi kaldırılmış, işler taşeronluk uygulamasıyla bölünmüş; işçilerin tamamen patronların belirlediği koşullarda çalışmasının önü açılmıştır. İşçi sağlığı ve iş güvenliği politikaları piyasanın acımasız koşullarına terk edilmiştir. İş güvenliği mühendisliği ve işyeri hekimliği uygulamaları daha yerleşmeden geriletilmiş, mevzuat tüm yargı kararlarına karşın piyasa ihtiyaçlarına göre düzenlenmiştir.

Uluslararası işbölümü sonucu ülkemizin, çok uluslu şirketlerin ucuz ve güvencesiz işgücüne dayalı üretim üssüne dönüştürülmesi olarak da ifade edilen neoliberal politikaların sonuçları derinden yaşanmaktadır. Özal döneminde özelleştirmelere öncelikle tarım işletmelerinin özelleştirilmesi ile başlanmış ve köy nüfusu çözümlenerek yedek işgücü yani işsizlik artırırlarak emek ücretleri ve örgütleri baskılanmıştır. Güvencesiz çalışma biçimleri de 90'larda başlayan ama 2000'li yıllarda derinleştirilen taşeronlaşma ile özellikle işsizlik üzerinden rıza ürettirilerek yaygınlaştırılmıştır. 2001 yılında Kemal Derviş eliyle çıkarılan yasalarla stratejik kamu hizmet alanları piyasalaştırılmış ve devlet eliyle taşeron sistemi yaygınlaştırılmıştır.

2004 yılından bu yana, sermayenin ihtiyaç duyduğu düzenlemeler, çok uluslu şirketlerin yöneticilerinden oluşan ve Başbakanın başkanlık ettiği "Yatırım Danışma Konseyi"nde yıllık olarak planlanmakta ve Meclis'e onaylatılmaktadır. Bu kapsamda İş Kanunu, Sosyal Güvenlik Yasası gibi çalışma yaşamına ilişkin temel kanunların yanı sıra hak arama yollarının sınırlanması amacıyla yargı alanında da yapılan değişiklikler gerçekleştirilmiştir. Halen sermayenin ihtiyaçlarına göre değişiklikler yapılmaya devam edilmektedir. Genel çalışma biçiminin taşeronlaşma şeklinde gerçekleştiği bu neoliberal düzende kamu denetiminde olan ve olması gereken can güvenliğine ve halk sağlığına ilişkin pek çok kamusal hizmet, hızla piyasalaştırılarak birer sermaye birikim alanlarına dönüştürülmüş ve dönüştürülmeye devam edilmektedir.

Bu durum tüm emekçi kesimlere, uzun çalışma saatleri, düşük ücretler, örgütsüzlük ve taşeronlaşmanın yaygınlaştırılması sonucu güvencesizlik olarak yansımıştır. 2011 seçimlerinden sonra kontrol ve denetim hizmetlerine yönelik Bakanlıkların kendi alanlarında yaptıkları mevzuat değişiklikleri ile bu alanlar da hızla piyasalaşmaktadır. Mühendislerin mesleki hak kayıplarına yol açan bu düzenlemeler her alanda hızla yaygınlaştırılmakta, halkın can güvenliğini konu alan, kamu hizmeti olan ve öyle de kalması gereken kontrol ve denetim hizmetleri, ticari ilişkilere terk edildikçe aslında fiilen yapılamaz hale gelmektedir. Hizmet alanla veren arasındaki ticari ilişki gerçek bir denetimi de olanaksız kılmaktadır. Kamuda norm kadro uygulaması, özelleştirmeler nedeniyle nüfusa göre kamuda mühendis istihdamının oransal olarak en düşük seviyelerde tutulduğu göz önüne alındığında, denetimin piyasalaştırılması mühendisler için bir istihdam yaratıyormuş izlenimi doğursa da mühendis emeğinin hızla değersizleştirildiği, mühendislerin güvencesiz ve ucuz işgücüne dönüştürüldüğü unutulmamalıdır. Sermaye sınıfı hem denetlenemez hale gelmekte, hem de mühendislik hizmetleri yeni sermaye birikim alanına dönüştürülerek sermaye sınıfı lehine düzenlenmektedir.

6331 sayılı “İş Sağlığı ve Güvenliği” Kanunu, bu alandaki yetersizliği yine piyasa kurallarıyla çözmek için hazırlanmış, mühendisleri ağır sorumluluk altında tutarken, güvencesiz kılıp, işveren karşısında fiilen yaptırım gücünü olanaksız hale getirmiştir. Bu kanun sonrasında iş kazaları azalmadığı gibi, işverenlerin yasal sorumlulukları mühendislere yıkılmaya çalışılmıştır. Mesleki alan ayırmaksızın geniş mühendis ve teknik eleman havuzları oluşturarak bu alanda ucuz iş gücü sağlamak ve mesleki hakları şirketlere devretmekle, fiilen mühendislik hizmeti yapılması olanaksız hale getirilmiştir. İşçi sağlığı ve iş güvenliği hizmeti ile denetiminden faydalanması gereken milyonlarca çalışanın bu hizmeti gereği gibi alamaması sonucu ortaya çıkmıştır. Bunda, uzun yıllar sistemli bir şekilde sendikal örgütlenme ve hak arayışlarına karşı sistematik bir şekilde uygulanan baskı ve zor politikalarının, halkın mülksüzleştirilerek, koşullar kötü olsa da çalışmaya mecbur kılınmasının rolü önemlidir.

Oysa 6331 sayılı kanunda yapılması düşünülen değişiklikler işçi sağlığı ve iş güvenliği alanını gerçek bir kamusal denetim ve hizmet alanına dönüştürmekten uzak, tam tersi bu alandaki piyasalaşmayı ve sermayeyi denetimsiz ve sorumsuz kılmayı hedefleyen, iş cinayetlerini ve katliamları önlemeyi değil, bu alanda açığa çıkan sermaye sınıfının mali yükümlülüklerini azaltacak önlemlerin hayata geçmesini sağlamaya dönük bir düzenleme olarak karşımıza çıkmaktadır.

Emperyal-kapitalist sistemin sömürgeci yapısı gereği kaçın(a)madığı ve insanlığın sağlıklı olma halinin alt yapısını bozan savaş ortamına sürüklediği, daha fazla kar amacıyla esnek üretimin tüm alt biçimlerini asıl üretim biçimi haline getirip, sosyal politika ve bu bağlamda da işçinin/emekçinin sağlıklı olma ve güvenli ortamlarda çalışmasını tehdit eden önemli riskler ve çıkmazlar eklemektedir. Üretim ve ürün güvenliği öncelenip, emeğin sağlıklı olma hakkı gasp edilmektedir.

Emek-barış-demokrasi ve özgürlük cephesinde, işçi sağlığı ve iş güvenliği bağlamında örgütlenme ihtiyacının öne çıktığı bir dönemden geçilmektedir. Emeğin sağlıklı olma ve güvenli ortamlarda çalışma hakkı savunulmalı ve “örgütsüzlük” engelini “direnc” göstererek aşacak kararlılıkta yapılmalıdır. İşçi sağlığı ve iş güvenliği eksenli mücadele ve örgütlenmede; beyaz-mavi yakalı, kol-kafa emeği, memur-işçi vb. gibi ayrımları reddedilmelidir.

Taşeronlaşmanın, güvencesiz istihdam biçimlerinin, kayıt dışılığın, kadın, genç, çocuk emeği sömürü biçimlerinin yaygınlaştırılıp egemen hale getirilmesine; işçi sağlığı ve iş güvenliği hizmetleri ve eğitimlerinin piyasaya teslim edilme çabalarına; bütün bu saldırı politikalarına ve bu eksenlerdeki şiddet-rızaya dayalı hegemonya oluşturma biçimlerine karşı mücadele edilmelidir.

Üretim alanlarında kar endeksli üretim için işçiyi/emekçiyi bilgi aktarılacak nesne olarak gören sermaye eksenli eğitim anlayışına karşı, alanın öznesi olan işçinin/emekçinin “bilme ve sağlıklı ortamlarda çalışma hakkı”na saygı duyan-bu anlayışı merkeze alan ve “işçiden-işçiye/emekçiden-emekçiye” ilkesine uygun bir eğitim modelini tartışmaya açmış, bu tarz eğitimleri işçinin/emekçinin üretim

alanlarını “içeriden” denetleyeceği bir güce ulaşmada manivela olarak benimsemelidir.

Bu tespitler ışığında önerilerimiz aşağıda sıralanmaktadır:

- 1- Sosyal hukuk devletinde iş yasaları çalışanların hakkını korumak ve geliştirmek amacını temel ilke alırken, çıkarılan 4857 sayılı İş Yasası ve 6331 sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Yasası, tamamen işverenlerin çıkarları doğrultusunda şekillendirilmiştir. Esnek ve kurlsuz çalışmayı, işçileri başka işverenlere kiralamayı, taşeronlaştırmayı yasal hale getiren, kıdem tazminatlarını, fazla mesai ücretlerini, sendikal hak ve yetkileri budayan bu yasa yerine konunun aktörlerinin katılımı ile demokratik bir yasa çıkarılmalıdır. İş mevzuatı, eksenini “insan” olan çağdaş bir yapıya kavuşturulmalıdır.
- 2- İşçi sağlığı ve güvenliğiyle ilgili ulusal politikaların oluşturulmasında Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği'ne (TMMOB) bağlı ilgili meslek odaları, Türk Tabipler Birliği (TTB), Türkiye Barolar Birliği (TBB) ve sendikaların katılımı sağlanarak bu konuda alınacak kararlar çalışma yaşamına yansıtılmalıdır.
- 3- Başta KOBİ'ler olmak üzere 50'den daha az çalıştıran iş yerlerinde İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği Kurullarının kurulması yasalarla güvence altına alınmalıdır. İşçi sağlığı ve iş güvenliği hizmetleri bütün iş yerlerini ve tüm çalışanları kapsamalıdır. İşçi sağlığı ve iş güvenliğine ilişkin düzenlemeler, sektör ve kurum farkı gözetmeksizin tüm işyerleri için geçerli olmalıdır.
- 4- İş yerlerinde kurulan İşçi Sağlığı ve Güvenliği Kurulları, tarafların eşit sayıda temsil edildiği demokratik yapılar olarak düzenlenmeli ve tavsiye değil yaptırım gücüne sahip kurulara dönüştürülmelidir.
- 5- “İş Güvenliği Mühendisliği” kavramı, yasada yeniden tanımlanmalı ve işyerlerinde iş güvenliği mühendisi

- çalıştırma zorunluluğu getirilerek çalışma koşulları yeniden düzenlenmelidir.
- 6- “İş Güvenliği Mühendisleri” ücret yönünden işverene bağlı olmamalıdır. İş güvenliği mühendislerinin ücret çizelgeleri Bakanlık ve TMMOB’ye bağlı ilgili meslek odalarıyla birlikte belirlenmelidir.
- 7- 20.01.2004 tarihli Resmi Gazete’de yayınlanarak yürürlüğe giren “İş Güvenliği ile Görevli Mühendis ve Teknik Elemanların Görev, Yetki ve Sorumlulukları ile Çalışma Usul ve Esasları Hakkındaki Yönetmelik”te ve “4857 sayılı İş Yasası” ile işçi sağlığı ve iş güvenliği uygulamalarında “iş güvenliği mühendisliği” yerine “iş güvenliği uzmanı” tanımı getirilerek mühendislik ile teknik elemanlık birbiriyle eşdeğer tutulmuş, teknikerler mühendislerden daha ayrıcalıklı hale getirilmiş, iş güvenliği mühendisliği şekli bir yapıya dönüştürülmüştür. Danıştay 10. Dairesi tarafından yürütmesi durdurulan yönetmelik yerine Bakanlık tarafından hazırlanan “İş Sağlığı ve Güvenliği Kanun Tasarısı Taslağı” TMMOB, TTB, TBB, sendikalar ve üniversitelerin görüşleri alınarak yeniden düzenlenmeli ve bu sürecin ardından yasalaşmalıdır.
- 8- İşyeri hekimlerinin, işyeri sağlık memuru ve hemşirelerinin mesleki bağımsızlıkları sağlanmalıdır.
- 9- İşçi sağlığı ve güvenliği konusunda işbirliği, koordinasyon ve danışma hizmetlerinin sağlanması için ilgili meslek örgütleri, işçi, işveren ve hükümet temsilcilerinin katılımıyla bir koordinasyon mekanizması oluşturulmalıdır. İşçi sağlığı ve iş güvenliği alanındaki hizmetlerin kamusal bir hizmet olarak algılanması gerektiği vurgulanmalıdır.
- 10- İşçi sağlığı ve iş güvenliğiyle ilgili yasa, tüzük ve yönetmelikler uluslararası sözleşme, standart ve normlar dikkate alarak yenilenmeli ve hayata geçirilmelidir.
- 11- Sağlıklı ve güvenli bir çalışma ortamını sağlamak, çalışanları, çalışma ortamından kaynaklanan sağlık ve güvenlik risklerine

- karşı korumak için TMMOB'ye bağlı ilgili meslek odalarının yer alacağı düzenleme ve uygulamalar ivedilikle hayata geçirilmelidir.
- 12- İş yerlerinde işçi sayısına, iş yerinin niteliğine ve tehlikelilik derecesine göre iş güvenliği konusunda mesleki yeterliliği TMMOB'ye bağlı ilgili meslek odası tarafından belgelendirilmiş bir veya daha fazla mühendis görev yapmalıdır.
 - 13- İşçi sağlığı ve güvenliği konusunda çalışma koşulları ve bu koşullar arasındaki nedensel ilişkileri araştırmak, bilimsel araştırma yapacak araştırma kurumları oluşturulmalı, eğitim kurumları özendirilmelidir.
 - 14- Çalışanlar ile işverenler arasında iş sağlığı ve güvenliği duyarlılığı ve bilincinin oluşması sağlıklı ve güvenli işyerinin oluşumu ile paralellik taşımaktadır. Bunun için de güvenlik kültürü, aile kültürü ve toplumsal iş sağlığı ve kültürü bir arada oluşturulmalı ve özendirilmelidir.
 - 15- Ergonomi sadece iş sağlığı ve güvenliği alanında değil yaşayan her insanın yaşam felsefesi olmalıdır. Ergonomi, iş sağlığı ve güvenliğinin ta kendisidir. Multi disiplinler bir hizmet gerektirir. Ergonomi bilincinin oluşturulması, bir devlet politikası haline getirilmelidir.
 - 16- Eğitim ve öğretim müfredatı, orta öğrenimden başlanarak işçi sağlığı ve iş güvenliği konusunu da içerecek şekilde yeniden düzenlenmeli, bütün okullarda işçi sağlığı ve iş güvenliği eğitimi yapılmalı, üniversitelerin ilgili fakültelerinde işçi sağlığı ve iş güvenliği kürsüleri kurulmalıdır.
 - 17- İş kazaları ve meslek hastalıklarının önüne geçilebilmesi için işyerlerinde “önce insan, önce sağlık, önce iş güvenliği” anlayışı yerleştirilmeli, tüm süreçlerde öncelik işçi sağlığı ve iş güvenliğinde olmalıdır.
 - 18- İş yerlerinde işçi sağlığı ve iş güvenliği eğitimine önem verilmeli bu konuda eğitim almamış çalışana işbaşı yaptırılmamalıdır.

- 19- İşçi sağlığı ve iş güvenliğine yönelik verilecek eğitimler, ilgili meslek örgütleri tarafından verilmeli bu eğitimler özerk olmalıdır.
- 20- İşçi sağlığı ve iş güvenliği kurullarının işlevsel hale getirilmesi, bu kurulların eğitilmiş ve yetkilendirilmiş kişilerden oluşturulması sağlanmalıdır.
- 21- İşçi sağlığı ve iş güvenliği önlemleri işyeri mekanı, teknoloji, üretimde kullanılan hammadde, üretilen ürün, ergonomi vb. konular daha proje aşamasında planlanmalıdır.
- 22- Üretim sürecinde kullanılan ekipmanlar ve kişisel koruyucular işçi sağlığı ve iş güvenliği standart ve mevzuatına uygun üretilmelidir. Bu konuda zorunlu standartlar oluşturulmalı, üretim, satış ve kullanım sırasında standartlara göre mutlaka denetim yapılmalıdır.
- 23- Standart dışı malzemelerin piyasaya girişi ve sunumu engellenmeli ve bu konuda meslek örgütleri, TSE ve Bakanlık kanalıyla bir denetim ağı oluşturulmalıdır.
- 24- Çalışanların eğitimi, çalışma alanındaki risklere karşı bilgilendirilmeleri, risklere karşı kişisel donanımlarının uygun ve eksiksiz olması işveren tarafından sağlanmalı ve sürekli olarak denetlenmelidir.
- 25- İş güvencesi ile işçi güvenliğinin birbirini tamamladığı gerçeğinden hareketle, tüm çalışanlar insana yakışır “norm ve standartta” bir sosyal güvenlik şemsiyesi altına alınmalıdır.
- 26- Sigortasız ve sendikasız çalıştırma önlenmeli kayıt dışı ekonomi kayıt altına alınmalıdır.
- 27- Meslek hastalıklarına ilişkin çalışmalar geliştirilmeli, meslek hastalıkları hastaneleri işlevine uygun olarak yapılandırılmalı ve yaygınlaştırılmalıdır.
- 28- Ucuz işgücü olarak görülen kadın işçilik konusundaki tüm olumsuz uygulamalar kaldırılmalıdır.

- 29- Dünyada ve ülkemizde ürkütücü boyutlara ulaşan çocuk işçilik konusunda, çocuk emeği sömürüsü ortadan kaldırılmalı, çocuklar rehabilite edilmeli ve eğitilmelidir.
- 30- Kazaların tekrarlanmasını önleyecek tedbirlerin geliştirilmesi ve sisteme kazandırılmasını hedefleyen reaktif yaklaşımlar yerine kazaları hedeflemeyen, operasyonlardaki tehlikeleri inceleyerek “Nelerin yanlış gidebileceğini?” araştıran, önceden öngören, sonraki aşamada “daha başka neler olabilir” sorusuna yanıt arayan risk yönetimi yani proaktif yaklaşımlar öne çıkarılmalıdır.
- 31- İş kazası araştırmaları daha gerçekçi ve güvenilir olmalıdır.
- 32- İş kazalarının önlenmesi için bilimsel ve teknik yatırımların yanı sıra, çalışma yaşamının da iyileştirilmesi, sendikalaşmanın önündeki engellerin kaldırılması, çalışanların sosyal ve ekonomik yaşamlarının iyileştirilmesi sağlanmalıdır.
- 33- Ülkemizde her konuda olduğu gibi işçi sağlığı ve iş güvenliği konusunda da sağlıklı veri ve bilgi toplamada sıkıntı yaşanmakta, sistem iyi çalışmamaktadır. İşyerlerinde kaza ve meslek hastalıklarına ait bilgiler bir veri tabanında toplanmalı, bu bilgilerden ölçme ve değerlendirme amaçlı yararlanılmalıdır.
- 34- Gerek işçi sağlığı gerekse toplum sağlığı; bireylerin pirim ödeme gücüne yüklenmeyecek bir biçimde genel bütçeden finanse edilmeli ve koruyucu sağlık hizmetleri geliştirilmelidir.
- 35- Sağlık personelinin atomize edilerek dağıtıldığı, tedavi edici sağlık hizmetlerinin öncelendiği genel sağlık sigortası ve aile hekimliği uygulamasından vazgeçilmelidir. Sağlık ocakları kapatılmamalıdır.
- 36- İşçi sağlığı ve iş güvenliği hizmetlerinin sunumu için belirli işçi sayısı aranmamalı; uygulamalar devlet memurları, kendi hesabına çalışanlar, tarım kesimi gibi yaptığı iş ve çevresinden etkilenen tüm toplum kesimlerini kapsamalıdır.

- 37- Ulusal İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği Enstitüsü kurulmalıdır. Bu Enstitü, eşit temsiliyet temelinde işçi sendikaları, meslek odaları, üniversite, işveren sendikaları ve devlet kurumlarının temsilcilerinden oluşmalıdır. Alan ile ilgili tüm politikalar, bu enstitü tarafından oluşturulmalı ve uygulanmalıdır.
- 38- Özelleştirme, taşeronlaştırma ve rödevans yöntemleri acilen terk edilmelidir.

SONUÇ

İktidarın “Yeni Türkiye’si”, emekçilerin alın teri ve ölümleri üzerinde yükselmektedir. AKP iktidarı döneminde yaklaşık 16.000 emekçi iş cinayetlerinde yaşamlarını kaybetmiştir. Bu, gerçekte bir iç savaş bilançosu gibidir, sermayenin vahşi emek sömürsünün bir yansımasıdır.

AKP iktidarı döneminde taşeron çalışan işçi sayısı üç kat artmıştır. İşsizlik oranı artmıştır. İşçi statüsünde çalışanların çok büyük bir bölümü asgari ücrete mahkûm edilmiştir. Çalışma süreleri artmıştır. Kamuya ait birçok işyeri özelleştirilmiştir. Sendikalı işçi oranı yarıdan fazla azalmıştır. İş kazaları ve bunun sonucu ölümler ve maluliyet artmıştır. Bu politikalara muhalefet edenlere baskı uygulanmıştır.

İş kazalarının ve iş cinayetlerinin sürekli olarak artması, kısaca işçi sağlığı ve iş güvenliği politikalarındaki yapısal sorunların tamamı, sermayenin azami kâr, azami sömürü politikalarından kaynaklanmaktadır. “Kaza” görünümündeki iş cinayetleri, kamu işletmeciliği ve kamusal denetim savunumuzun ne kadar önemli olduğunu bir kez daha göstermektedir.

Neoliberal değişimin ruhunu yansıtan “Ulusal İstihdam Stratejisi” de yapılan ve yapılacak tüm düzenlemelere parça parça içerilerek esnek, güvencesiz çalışma biçimlerini yaygınlaştırmaktadır. Geçici-kıralık işçilik uygulaması, özel istihdam bürolarının yaygınlaştırılması, kıdem tazminatlarına göz dikilmesi, “bölgesel asgari ücret” uygulaması yoluyla asgari ücretin geriletilmesi, 25 yaş altı yeni genç işçilerin güvencesiz ucuz emek sömürsüne tabi tutulması gündemdedir. Bütün bunlar sosyo ekonomik kriz öğeleriyle birlikte işçi sağlığı ve güvenliği sorunlarını daha da derinleştirecektir.

Sermayenin azami kâr hırsı ve çalışma yaşamına yönelik politikaların emek aleyhine oluşmasından dolayı iş kazaları ve meslek hastalıkları sorununun önemi, önümüzdeki dönemde de sürecektir. Küreselleşme, serbestleştirme, özelleştirme, sendikasızlaştırma, taşeronlaştırma, esnek istihdam politikaları ile kamu idari yapısı, personel rejimi, kamu mülkiyeti, kamu işletmeciliği ve kamusal denetim alanlarında gerçekleşen dönüşüm ve tasfiye sonucu, ne yazık ki daha nice olumsuz gelişme ve olay yaşanacaktır.

İşyeri hekimi ve iş güvenliği mühendislerinin eğitimlerini özel kuruluşlara bırakan, alanlarının ehli mühendislik ve hekimlik örgütlerinin verdiği sertifikaları görmezden gelen, hizmet sunumunu ve eğitim aşamasını taşeronlara devreden, işyeri ortak birimlerini tasfiye ederek işçi sağlığı ve iş güvenliği hizmetlerinin özel sektör eliyle yürütülmesini hedefleyen, idari yargı kararlarını görmezden gelen bir anlayışla oluşturulan mevzuat, bu alanda süregelen krizi yoğunlaştıracaktır.

İş Sağlığı ve Güvenliği Yasası ve onun ardından yapılan bütün düzenlemeler; iş kazaları, iş cinayetleri ve meslek hastalıklarını önleyici nitelikte değildir.

Bu koşullarda tek çare, mücadele etmek, örgütlenmek ve mücadelelerin sonuç alıcı olmasını sağlamaktır. Tek çare, sermayenin emekçilerin alın terinden elde ettiği artıları en azından sınırlamak, kamu işletmeciliği ve kamusal denetimin benimsenmesinden geçmektedir. İşçi sağlığı ve iş güvenliği hizmetlerinin, multidisipliner bir ekip hizmeti olarak mesleki bağımsızlığın gözetildiği koşullarda üretim birimlerinde verilmesi gerekmektedir.

Üretim araçlarının özel mülkiyeti temelinde kurulan sistemde, günlük yaşamın tüm alanlarında olduğu gibi, işçi sağlığı ve iş güvenliği alanında da taraf olunması gerektiği, bu alanın salt hukuksal ve sendikal mücadele-örgütlenme alanına sıkıştırılmayacağı, bilimsel-politik-siyasal bir mücadele alanı olduğu bilinmelidir.

EK-TMMOB İŞ GÜVENLİĞİ UZMANLARI KURULTAYI SONUÇ BİLDİRGESİ

9-10 MAYIS 2015
ANKARA

TMMOB İş Güvenliği Uzmanları Kurultayı, 9-10 Mayıs 2015 tarihlerinde Ankara’da İnşaat Mühendisleri Odası Teoman Öztürk Toplantı Salonu’nda gerçekleştirilmiştir. Kurultay, TMMOB 43. Olağan Genel Kurulu kararı gereği düzenlenmiş ve öncesinde Ankara, Bursa, Denizli, Gaziantep, İstanbul, İzmir, Kocaeli ve Zonguldak illerinde İl Koordinasyon Kurullarımız aracılığı ile yerel çalıştaylar yapılmıştır.

TMMOB İş Güvenliği Uzmanları Kurultayı’nda, iş güvenliği uzmanlığı konusu mevzuatlar ve uygulanan politikalar düzleminde ele alınmış, mevcut durum ve sorunlar irdelenmiş ve yerel çalıştaylardan çıkan sonuçlar değerlendirilerek tespit ve öneriler geliştirilmiştir.

Sağlıklı ve güvenli ortamda çalışmanın temel bir insan hakkı olduğu bilinci ile gerçekleştirilen Kurultayın değerlendirme, tespit ve önerileri aşağıda sıralanmıştır;

- İş güvenliği uzmanlığı alanı hangi açıdan bakılırsa bakılsın büyük bir sorun yumağı halindedir.
- İş cinayetlerinde kitlesel ölümlerin yaşandığı 2012 yılında kabul edilen 6331 sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu’ndan sonra da, iş cinayetleri ve ölüm sayısında azalma değil artışın olması, “mükemmel yasa” olarak ifade edilen 6331 sayılı İş Sağlığı Güvenliği Kanunu’nun sorunlara çözüm olmadığını göstermiştir.
- 6331 sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu’nda yapılan değişiklikler, sorunun köklerine inen, köklü çözümler üreten bir içerikte değildir. Soma, Torunlar İnşaat ve Ermenek’te yaşanan toplu katliamlar ardından gündeme gelen yasa

değişiklikleri de sorunun kronikleşmiş halini gün yüzüne çıkarmaktadır. Yasa ve mevzuat düzleminde gündeme gelen değişiklikler iş cinayetlerini ve meslek hastalıklarını önlemekte yeterli olmamakta; can kayıpları ve sakatlanmalar giderek artmaktadır.

- İşçi sağlığı ve iş güvenliğine ilişkin yasal düzenlemeler yalnızca, 6331 sayılı İş Sağlığı Güvenliği Kanunu'ndan ibaret değildir. 4857 sayılı İş Kanunu ve bu çerçevede yapılan diğer düzenlemeler de doğrudan işçi sağlığı ve iş güvenliğini ilgilendiren, etkileyen düzenlemelerdir.
- 4857 sayılı İş Kanunu ile çalışma yaşamında yer alan, esnek çalışma türleri, uzun çalışma süreleri, asıl işveren-alt işveren ilişkisi vb. hususlar ile 1983 yılından bu yana sendikalaşma, toplu sözleşme ve grev hakkının kullanımını zorlaştıran düzenlemeler, çalışanların işçi sağlığı ve iş güvenliğine doğrudan müdahalesini engelleyen düzenlemelerdir ve bu durum iş cinayetlerini ve işçi katliamlarını artıran faktörlerdendir.
- Son yıllarda maden ve inşaatlarda yaşanan iş cinayetleri, kent yağması doğrultusunda artan inşaatlar ve madenlerin kontrolsüzce özel sektör işletmesine açılmasının sonucudur.
- Ülkemiz, her yüz bin çalışan başına düşen ölümlü iş kazalarında dünyada ön sıralarda yer almaktadır. İş kazası sonucu ölüm sayısı 2004 yılında 543 iken, 2014 yılında 1.886'ya yükselmiştir. Meslek hastalıklarında sayı gerçeğinden çok düşük gösterilmektedir. 2013 yılında çalışan sigortalı sayısına göre yaklaşık yetmiş beş bin civarında meslek hastalığı tespit edilmesi gerekirken SGK istatistiklerinde tespit edilen meslek hastalığı sayısının 371 olması anlaşılır bir durum değildir.
- İşçi sağlığı ve iş güvenliğinin sağlanması öncelikle devletin ve işverenin görevidir.
- Mevzuatta “iş güvenliği uzmanlığı” tanımı ve mühendislerin diğer meslek grupları ile aynı statüde ele alınması doğru

değildir. İş güvenliği mühendisliği, bir meslek değildir ve bu anlamda değerlendirilmelidir.

- İşçi sağlığı ve iş güvenliği hizmetlerinin piyasalaştırılması, yaşanan sorunların en temel kaynağıdır. İşyerlerine verilecek işçi sağlığı ve iş güvenliği hizmetleri bir kamu hizmeti olarak ele alınmalıdır.
- İşyeri hekimi ve iş güvenliği uzmanı eğitimlerinin özel dershanelere bırakılması ile birkaç yıl içerisinde “uzman” sayısı 100 bini aşmıştır. Her kazadan sonra, işyerinde ücretli olarak çalıştırılan uzmanlar ve hekimler sorumlu tutulmuştur.
- İşçi sağlığı ve iş güvenliği hizmetlerinin özel sektöre devredilmesi ile Ortak Sağlık ve Güvenliği Birimi sayısı iki binin üzerine çıkmıştır.
- İşçi sağlığı ve iş güvenliği alanına ilişkin düzenlemelerin ve denetimin yalnızca Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı tarafından yürütülmesi doğru kararların alınmasının önünde bir engeldir. Bu nedenle düzenleme ve denetleme; Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı'nın yanında, Sağlık Bakanlığı, Üniversiteler, Sendikalar, TTB ve TMMOB'den oluşan idari ve mali yönden bağımsız bir enstitü tarafından yerine getirilmelidir.
- Çalışma yaşamına ilişkin tüm düzenlemeler bu enstitü tarafından yeniden ele alınmalı ve kararlaştırılmalıdır.
- İş güvenliği mühendisleri üzerindeki her türlü ucuz emek sömürüsü sona erdirilmelidir.
- İş güvenliği mühendislerinin iş güvencesi mutlaka sağlanmalıdır. Haklı bir sebebe dayanmaksızın iş akitleri ve sözleşmeleri hiçbir şekilde sona erdirilmemelidir.
- İş güvenliği mühendislerinin işçi sağlığı ve iş güvenliğinin sağlanması konusundaki görevlerinin bir danışmanlık hizmeti olduğu kabullenilmelidir.

- İş güvenliği mühendislerinin yetki ve sorumlulukları mevzuatta net olarak belirlenmelidir.
- İş güvenliği uzmanlığı eğitim programları yeniden ele alınmalı, süre ve içerik olarak yeniden düzenlenmelidir. Eğitimler, enstitü oluşturuluncaya kadar üniversiteler ve TMMOB tarafından gerçekleştirilmelidir.
- İş güvenliği uzmanlarının işçi sağlığı ve iş güvenliğine ilişkin bilgileri sürekli yenilenmelidir, bu anlamda yenileme eğitimlerinin kaldırılması kararı doğru değildir. İş güvenliği uzmanlarının bilgileri en geç yılda bir yenilenmelidir. Yenileme eğitimleri TMMOB'ye bağlı Odalarca yapılmalıdır.
- İş güvenliği uzmanlarının Ortak Sağlık ve Güvenlik Birimi ya da işyerleri ile yapacakları iş sözleşmelerinde, uzmanların hak ve çıkarlarını korumak üzere tip sözleşme hazırlanmalıdır. Tip sözleşmelerin bir örneği sicilleri tutmaya esas olmak üzere TMMOB'ye bağlı ilgili Odalara iletilmelidir.
- İş güvenliği uzmanlarının aylık çalışma süresi hiçbir şekilde 180 saati geçmemelidir, 217 saat uygulamasına son verilmelidir.
- Mesleki gelişim için 5 iş günü izin uygulaması Ortak Sağlık ve Güvenliği Birimlerinde çalışan uzmanlar için de zorunlu hale getirilmelidir.
- Her kademedeki okullarda işçi sağlığı ve güvenliği dersleri zorunlu ders olmalıdır.
- Uzmanlar işyerlerine ilişkin eksiklikleri elektronik ortamda bildirmeli, bildirilen eksiklikler anında Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı tarafından da görülebilmelidir. Risk analizleri de Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı'nın istediğinde ulaşabileceği şekilde elektronik ortamda yer almalıdır.
- İşçi sağlığı ve iş güvenliği hizmetleri için mesleki sorumluluk sigortası zorunlu olmalı, karşılığı fondan karşılanmalıdır.

- Kamuda çalışmakta olan, ancak iş güvenliği uzmanı ataması olmayan uzmanlara, herhangi bir getirisi olmadan uzmanlık yaptırılması uygulamasına son verilmelidir.
- Sorunların çözümünde iş güvenliği mühendislerinin örgütlü gücü önemli bir rol oynayacaktır, bu nedenle alandaki mühendislerin örgütlülüğü güçlendirilmelidir.
- TMMOB'ye bağlı Odaların tamamında işçi sağlığı iş güvenliği çalışma grupları oluşturulmalıdır.

